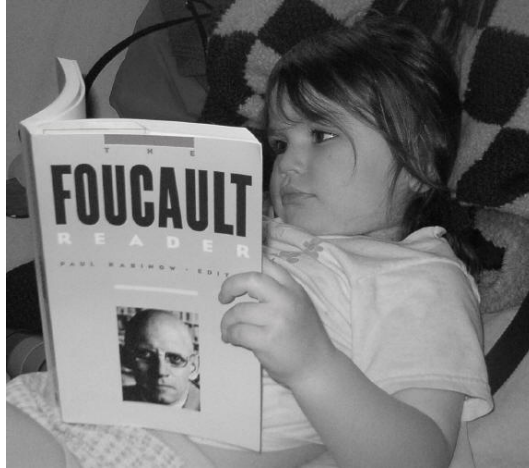

Södertörns högskola | Institutionen för Pedagogik

Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap C – avancerad nivå |
höstterminen 2011

Litteraturhistoria i Gymnasiet

— En undersökning över hur nationalitet
skapas i läromedel och hur det förhåller sig
till läroplanen för Svenska 1 i gymnasiet.

Av: Fredrik Melin

Handledare: Stina Hållsten

Abstract:

Fredrik Melin

Fall of 2011

Mentor: Stina Hållsten

Literary History in High-school – a study over how nationality is created in classroom textbooks and how it correlates to the curriculum for Swedish.

This essay discusses the problem of literary history in the Swedish school system. The aim of the essay is to discuss whether the textbook, *Den Levande litteraturen*, in literary history for Swedish high school students measures up to the demands of the curriculum in terms of obtaining knowledge about international literature and the historical and cultural framework that surrounds it. The essay establishes a theoretical framework that is used to distinguish the discourse that permeates the textbook and how it affects the means of sustaining the curriculum and the problems it may create.

The textbook is broken down chronologically and analyzed showing quotes that points towards national and orientalist discourses which in turn are discussed put in relation to the curriculum and the effects that these discourses might have on education in Swedish and literary history.

This is in turn problematized with the current theories regarding comparative literary history.

Keywords: Literary history, comparative literature, orientalism, curriculum study, education in Swedish, nationalism, discourse theory, text analysis.

Innehåll

Abstract:	2
1. Inledning och bakgrund.....	5
2.1 Syfte.....	6
2.2 Frågeställningar	6
2.3 Teorianknytning.....	6
2.4 Tidigare forskning.....	10
2.5 Begreppsförklaringar	11
3.1 Material	12
3.2 Metod	12
3.3 Forskarens diskurs	14
3.4 Avgränsning	15
4.1 Presentation av läromedlet <i>Den levande litteraturen</i> (DLL)	15
5.1 Hur talas det om och hur beskrivs utländska författare och litterära verk i <i>Den levande litteraturen</i> ?	17
5.2 Antiken	17
5.3 Bibeln.....	18
5.4 Medeltiden	19
5.5 1700-talet Två centrum till upplysningen	20
5.6 Sekelskiftet mot 1800-talet, Romantiken.....	22
5.7 1800-talet Realism och Naturalism	24
5.8 1800-talets Amerika, eller Walt Whitman.....	27
5.9 1900-talet, första världskriget, omvälvningarnas decennier	27
5.9.1 1900-tal, Kön och jämlikhetsaspekter	29
5.10 1945+, efterkrigstid	29
5.11 70-talet och framåt eller I Vår Tid	32
6.1 Den genomgripande diskursen som presenteras i <i>Den Levande Litteraturen</i>	33
6.2 Västerlandet – Orientalism i <i>Den levande litteraturen</i>	33
7.1 Hur västerländska författare presenteras i <i>Den levande litteraturen</i> (DLL).....	35
7.2 Västerlandet och som det beskrivs i <i>Den levande litteraturen</i> (DLL)	38
7.3 Österlandet och som det beskrivs i <i>Den levande litteraturen</i> (DLL).....	42
8.1 Avslutning.....	46
8.2 Förslag på vidare forskning och slutord	50

9.1 Källor och litteraturlista.....	52
9.2 Primärkälla.....	53
9.3 Elektroniska källor	53

1. Inledning och bakgrund

Vikten av litteraturhistoria i svenskundervisningen fortsätter att tydliggöras även i kursplanen för svenska för gymnasiet 2011. Litteraturhistoria är ett stort och brett ämne och för att kunna hantera detta är lärare oftast mer beroende av läroböcker än i andra ämnen, även om läroböckerna har en stor dominans i de flesta ämnen. På grund av detta blir också framförandet av litteraturhistorien i läroböckerna en avspegling av vilken kunskap som tas fram i skolan.

Vikten av en komparativ litteraturhistoria lyfts fram av skolverket, men hur detta faktiskt ser ut i läromedlet eller undervisningen har inte utforskats. Så här beskrivs svenskämnets syfte när det gäller skönlitteratur.

”Eleverna ska ges möjlighet att i skönlitteraturen se såväl det särskiljande som det allmänmänskliga i tid och rum. Undervisningen ska också leda till att eleverna utvecklar förmåga att använda skönlitteratur och andra typer av texter samt film och andra medier som källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar.”¹

Ämnet ska också ge eleverna möjlighet att utveckla:

”Kunskaper om centrala svenska och internationella skönlitterära verk och författarskap samt förmåga att sätta in dessa i ett sammanhang.”²

Det antas finnas centrala verk, både svenska och internationella. Genom att skriva just svenska *och* internationella utgår man att det finns en svensk litteratur som också särskiljer sig på flera aspekter från den internationella, den är en del av vårt kulturarv och det *svenska*. Därmed blir litteraturhistorien också ett skapande av svenskheten. Samtidigt som det finns en tydlig aspekt av en interkulturell komparativ litteraturhistoria i det första citatet där skolverket skriver att ”eleverna ska ges möjlighet att i skönlitteraturen se såväl det särskiljande som det *allmänmänskliga* (min kursivering)” och även att skönlitteraturen (men även andra medier)

---

¹ Ämne Svenska Gymnasiet, Skolverket, http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/gymnasieutbildning/2.2954/amnesplaner_och_kurser_for_gymnasieskolan_2011/subject.htm?jsessionid=01138ADDE6D2501091177561516545F5?subjectCode=SVE

² Ibid.

kan ses som en ”[...]källa till självinsikt och förståelse av andra människors livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar.”

Därav blir det viktigt att synliggöra på vilket sätt läromedlet förmedlar dessa livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar. Hur förmedlas och skapas nationalitet, annorlundahet, genom att beskriva och jämföra länders litteratur med varandra.

2.1 Syfte

Studiens syfte är att redovisa hur kursplanen för svenska i gymnasiet överrensstämmer med ett läromedel i litteraturhistoria, *Den levande litteraturen* (2010), som har majoritet på marknaden och används i de flesta skolor³. Studien vill primärt åsynliggöra på vilket sätt den utländska litteraturen i läromedlet beskrivs och hur det förmedlas. Genom den undersökningen blir det relevant att diskutera hur vi ska se på litteraturhistoria och problemet med att särskilja den från övrig internationell litteraturhistoria med utgångspunkt från teori om den interkulturella komparativa litteraturhistoriska idén om faran med att skapa en nationell litteraturhistoria som baseras på godtyckliga idéer om vad som är unikt eller en nations egenart (Veit 2008, s. 416-417, Roshwald 2006, s. 30-31).

2.2 Frågeställningar

1. Hur talas det om och hur beskrivs utländska författare och litterära verk i *Den levande litteraturen*?
2. Hur beskrivs och förmedlas utländsk litteratur i läromedlet?
3. Hur överrensstämmer litteraturhistoriens beskrivning i böckerna med de generella mål som är utsatta i läroplanen för Svenska i gymnasiet?

2.3 Teorianknytning

---

³ Det finns ingen exakt statistik att tillgå eller exakt information från läromedelsföretagen angående hur många upplagor en bok säljer (detta klassas som företagshemligheter). Däremot är det allmänt vedertaget att Liber är ett av de största läromedelsföretagen idag och kan antas ha en majoritet. Detta har även konfirmerats muntligt via återförsäljare (Akademibokhandeln) där de säger att *Den levande litteraturen* är den bäst säljande boken för litteraturhistoria. Detta framgår även i den tidigare forskningen som jag tar upp vilka har behandlat *Den levande litteraturen*.

I Sverige styrs skolans undervisning av läroplanen som är politiskt standardiserad vilket betyder att dess fokus inte ligger på dess utförande utan istället på principer och normativa värderingar, där jag vill hävda att nationalitet som det är beskrivet av Roshwald (2006) är inbegripet. Hur undervisningen sedan aktualiseras bestäms därefter lokalt, men undervisningen är ändå tvingad att innehålla de normativa värderingar och principer som läroplanen uttrycker (Sivesind et al. 2003)⁴.

För att undersöka och förstå materialet utifrån mitt syfte har jag hämtat inspiration från *Globalization and Literary History, or Rethinking Comparative Literary History—Globally* (2008) där Walter F. Veit har gått igenom teori kring komparativ litteraturhistoria och istället börjat förorda interkulturellt komparativ litteraturhistoria. Han påpekar problemet med att se litteraturhistoria, eller benämna vissa delar av litteraturhistorien, som nationell.

Begreppet nationalitet, nationalism behöver därför redogöras för. Nationalism är inte enbart en ideologi utan är också ett förhållningssätt där man anser att nations-staten innehar den enhetliga attityden och viljan för en nation. (Roshwald 2006:3) Identifiering till nations-staten är även högst subjektiv liksom alla identifieringsformer, därav kan individer ta fasta på olika aspekter av en uppfattad nationell karakteristik i syftet att skapa en plattform för rättigheten att kräva tillhörighet till en specifik nationalitet och det territorium som är associerad till den nationaliteten (Roshwald 2006:5).

Roshwald bygger vidare på begreppet och befäster det ytterligare och förklarar:

”[...] I should emphasize that I am not defining nationalism so broadly as to encompass all societies in all periods of history [...]. In fact most societies and polities in the pre-modern world probably fell into categories that cannot be considered national in character: ethnic groups ruled by divine-right monarchies that did not hold up the common ethno-cultural identity of their subjects as a central source of state legitimacy; multi-ethnic empires such as those of the Persians, Macedonians and Romans [...]”(2006, s. 30)

Vidare menar Roshwald att nationsgemenskap (nationhood) har blivit ett koncept som appliceras generellt på politisk-kulturella organisationer och att dess attraktionskraft globalt

---

⁴ Som uttryckt i Johansson, Monica (2006). *Teaching mathematics with textbooks: a classroom and curricular perspective*. Diss. Luleå: Luleå tekniska univ., 2006. S. 21

har ökat. Han menar att nationalism var ett val i den förmoderna världen medans det nu i den moderna världen har blivit globalt dominerande i skapandet av politisk suveränitet. Han menar vidare att nationalismens modularitet är ett modernt fenomen; nationalism kan nu ses som en färdigställd ideologi och kan sättas upp som ramverk för styrningen av moderna samhällen (Roshwald 2006, s. 31).

Vi kommer nedan se att *Den levande litteraturen* rör sig med flera begrepp för att benämna Europa och Amerika där *Västerlandet* är det mest prominenta och mest använda. För att hantera och belysa problemet med att enhälligt använda sig av detta särskiljande, men också inkluderande, begrepp har jag använt mig av Edward W. Saids verk *Orientalism* (1993) där han hanterar och problematiserar detta begrepp. Said lyfter fram att den europeiska kulturen fått en stark identitet och kultur i motkraft till idén om Österlandet, orientalismen (Said 1993, s. 63). Said poängterar även att det sätt på hur vi känner oss som en icke-utlänning baseras på vad som finns bortom vår egen kulturs, etnicitet och sociala gränser. ”*Alla möjliga slags antaganden, associationer och fiktiva föreställningar tycks fylla upp det obekanta området som ligger utanför ens eget.*” (Said 1993, s. 131).

Identitetsskapandet relateras inom den interkulturella forskningen kring bilden av den andre vilket också är ett tänkande som återfinns hos Said och flera andra forskare inom det postkoloniala fältet. Den andre är den som inte återfinns i vår egen samhörighetsgrupp eller nationsgemenskap för att koppla till Roshwalds (2006) tankar om nationalitet och nationsskapande. Identitet skapas inte genom att definiera oss själva utifrån vad vi är utan ifrån hur vi skiljer oss från den Andre. Den andre tillskrivs värderingar och egenskaper som vi inte har, oftast mindre önskvärda orelaterat till hur den andre faktiskt är. (Stier J 2004 s. 95-97) Det är också i teorin kring den andre som vi återfinner Saids (1993) idé om hur Occidenten (västerlandet) konstruerat orientalismen (österlandet) som jag nämnt ovan. Viktigt att nämna som också Bhabha tar upp (2006) är att det inte är en kompromisslös bestämning av den andre. I benämningen av den Andre töms också själva jaget, detta upprätthållande är bara möjligt med kulturell dominans. (Bhabha H. 2006, s. 124)

För att vidare förstå problemet med litteraturhistoria måste också begreppet litteratur redas ut, vad som klassificeras som litteratur eller inte, och då framförallt betydelsefull litteratur är en svår fråga. Jonathan Culler ställer sig lite frågande vad litteratur är och jämför det med ogräs, hur vet vi vad ogräs är? Är det något av ett *je ne sais quo* kring det? Vad han vill poängtera

med detta är att litteratur är något som vi lär oss; något som vi lär oss att uppfatta (Culler 1997, s. 22-23). Genast blir begreppet litteraturhistoria ett ännu större problem, vad ska det innebära och vad avgörs som viktigt vid beskrivandet av litteraturens historia? På grund av den samlade världshistoriens omfattande skriftliga produktion måste en avvägning göras och det är här som litteraturhistorien har sin största brist. Där historieämnet har fokus på olika aspekter, rent generell beskrivning av hur ett samhälle utvecklas till fokus på genus-, idé- och filosofihistoria som kompletterar varandra. Inom litteraturhistoria finns inte dessa discipliner, de utgår alla från samma källmaterial, böcker som anses ha tyngd under vissa epoker. Detta gör att litteraturhistorien är subjektivt selektiv på en helt annan basis än historia liksom Culler (1997) och Veit (2008) beskrivit ovan.

Komparativ litteraturhistoria ses nu i ett bredare perspektiv än det gjorde från början och använder sig nu av ett bredare nät av intertextualitet, man anser att texter inte är fristående utan ingår i ett nät av texter. Amerikansk litteraturhistoria, menar Culler, tar inte längre för givet att nationell litteratur är den rätta enheten för att undersöka litteratur eller skapa litteraturhistoria. Däremot återfinns jobben för de som studerat komparativ litteraturhistoria ironiskt nog inom de nationellt språkliga och nationella litteraturinstitutionerna (Culler 2006, s. 237–238) ACLA⁵ förespråkar att den komparativa litteraturhistorien överger den eurocentrism som råder och istället tittar globalt. Det är i den här vändpunkten som komparativ litteraturhistoria befinner sig och det är viktigt att titta globalt just för att den västerländska kulturen delvis skapats utefter dess relation till det icke-västerländska andra. Det allra viktigaste för komparativ litteraturhistoria är inte att titta på litteraturen i sig utan dess uttryck, fokus ska ligga på studiet av kulturell produktion och skapandet av diskurser, något som inte kan studeras inom ett lands geografiska gränser. (Culler 2006, s. 239)

Oundvikligen när vi talar om skolan och litteraturhistoria flyter begreppet *kanon* upp till ytan och det är svårt att tänka sig en litteraturhistoria utan att begreppet *kanon* finns med. Vilka verk ska tas med i litteraturhistorien? Vissa verk anses ha en mer betydande roll. Harold Bloom har skrivit en bok som heter *Den västerländska kanon* (2000) där han tar med författare och redogör för och förklarar varför de är kanoniska. Urvalet har han gjort på basis av att de är "[...] stora diktare och därför att de är representativa" och hur annars kan man göra ett läromedel i litteraturhistoria om man inte tar hänsyn till just det? Detta blir ett

---

⁵ American Comparative Literature Association

problem om man ställer det till den teori kring komparativ litteratur som jag ställt upp ovan. (Bloom 2000, s. 11-14)

2.4 Tidigare forskning

Det finns mycket forskning att hämta där läromedel om de naturvetenskapliga ämnena behandlats, exempelvis av Elisabeth Granberg (1999), Anna Brändströms C-uppsats (2009). Monica Johansson (2006), Madeleine Löwing (2002, 2003, 2008, 2010), Burton (2000) för att nämna ett fåtal och i princip samtliga riktar sig mot de äldre åren (högstadiet), det har varit extremt svårt att hitta avhandlingar eller litteratur som behandlat gymnasiets läromedel. Det finns en stor brist av litteratur som behandlar läromedel mot gymnasiet, men också högstadiet, troligtvis på grund av att läromedlen i de här årskurserna är mer avancerade och svårfångade i en analys, här ligger det man söker efter på en djupare yta och det är en större textmassa att ta sig igenom. Kring de humanistiska ämnena svenska och historia har betydligt färre gjorts som behandlar läromedlen. Dock använder sig ofta samtliga avhandlingar kring läromedel någon form av textanalys, även om den sällan går utöver det rent kvantitativa, vilket också är den naturvetenskapliga traditionen. (Hyldgaard 2008)

Svenskämnet har behandlats gediget men där ligger forskningen oftast kring själva läsningen av skönlitteraturen samt med inriktning mot högstadiet och vad syftet med läsning i undervisningen kan ses vara samt olika teoretiska utgångspunkter för läsning i skolan. Helen Schmidl (2008) har skrivit en receptionsstudie av läsning i högstadiet där hon analyserar hur eleverna läser och studerat deras förhållningssätt till litteraturen.

De relevanta uppsatser som har gjorts kring litteraturhistoria och hur den används eller förmedlas i undervisning har fokuserat på genus och representationen av manligt och kvinnligt, exempelvis Mannerheim (2007), Johansson (2007), Lidström (2006) samt Rosén (2008) som samtliga behandlat *Den levande litteraturen*. Inga studier har funnits där komparativ litteraturhistoria har diskuterats trots den relevans som *skolverket* tillskriver det i sin kursplan. Inte heller har litteraturhistorisk teori, eller teori om litteraturhistoria och hur läromedel förhåller sig till dessa discipliner diskuterats eller behandlats.

Maria Rosén (2008) har gjort en genusanalys av *Den levande litteraturen* i sitt examensarbete *Manligt, kvinnligt, jämlikt?*. Fokuset för analysen ligger på hur genus skapas i läromedlet genom en textanalys vilket gör att den belyser ett viktigt problem som ofta finns i läromedel idag, vilket även jag har uppmärksammat i min uppsats där jag analyserade ett läromedel i historia; nämligen att kvinnor ofta försvinner eller vid försök av inkluderande istället segregerar och skapar en sido-historia som skiljer sig från den normativa manliga historien. Maria Roséns examensarbete kan ses som kompletterande till mitt eget arbete eftersom jag själv valt att bortse från genus, vilket dock hade kunnat vara givande och intressant men som tyvärr inte får plats att analyseras i den här studien. Maria Rosén berör även problemet med kanon och hur det förändrats över tid, något som är ytterst relevant för min egen studie och där jag också hämtat inspiration.

Bengt Brodow och Kristina Rininsland (2005) har skrivit om hur lärare ser på läsning i undervisningen, de har därefter relaterat detta till lpf94, deras primära intresse är att se hur lärare tänker genom intervjuer. Det kan ses som en översikt över hur lärare tänker och reflekterar kring svenska A och B i gymnasiet i relation till de mål som Lpf 94 sätter upp.

2.5 Begreppsförklaringar

Komparativ litteraturhistoria är inte enbart en redogörelse över hur litteraturhistorien har sett ut. Här försöker man även se tendenser, förändringar och likheter mellan författare och verk för att tydligare förstå den litteraturhistoriska utvecklingen. Man jämför, komparerar, verk med andra. (Veit 2008, s. 417)

Kanon är från början ett teologiskt begrepp som syftar till de texter som blivit godtagna av kyrkan till att figurera i bibeln.⁶ Begreppet används däremot primärt idag inom litteraturen och kan ses som en idé där man antar att det finns centrala verk som är viktiga för att förstå kulturella referenser men också att vissa verk är viktigare för att kunna förstå och lära sig uppskatta litteratur samt tanken om att vissa verk har haft en större betydelse än andra i den litteraturhistoriska utvecklingen. Viktigt att poängtera är att detta urval utgörs av kriterier som är bestämda utifrån tidsbestämda kulturella värderingar Dessa värderingar förändras däremot över tid och urvalskriterierna över vad som passar in eller vad som anses vara relevant i en

---

⁶ Jmf. apokryfer; vilka är religiösa texter men som inte blivit erkända.

kanon förändras kontinuerligt över tid men skiljer sig också beroende på varje kulturs egna värderingar och kriterier (Brink 1992, s. 13, Bergström, S & Elleström, L 2004, s. 31)

Eurocentrism är ett begrepp som används inom bl.a. kulturhistoriska studier, där även litteraturhistoria i mångt och mycket ingår. Med det begreppet vill man betona att eurocentrism är ett perspektiv där man ser kulturella och samhällsliga förändringar primärt utifrån Europas perspektiv och där man sällan funderar över eller inbegriper annat än Europa vid beskrivandet av förändringar eller influenser över tid. Kan även appliceras på teorin kring orientalism som Said har framfört (se kapitel 2.3). Även Culler (2006, s. 239) specificerar detta med att västerländsk kultur har bestämts, delvis, genom dess relation till icke-västerländska andra (others).

Orientalism: se ovan, kapitel 2.3.

Den andre: se ovan, kapitel 2.3

3.1 Material

För att ta reda på hur undervisningen kring litteraturhistoria ser ut och vilket material som används i de flesta svenska skolor har läromedlet *Den levande litteraturen* (DLL, 2010 2:a upplagan) av Ulf Jansson använts från förlaget Liber som är det största förlaget inom läromedel. Även skolverkets kursplan för Svenska i gymnasiet, primärt Svenska 1 (det som nu kallas Svenska A), har använts för att relatera och skapa relevans till studien.

3.2 Metod

Min ansats är att fånga diskurser i texten genom att göra en textanalys, det kräver att jag återger och citerar vad Jansson (2010) har skrivit och hur han skrivit det.

Studien kräver att en textanalys görs av materialet där relevanta attityder kan fångas som senare kan presenteras i resultatet som sätts in i diskurser kring nationalitet. Det kommer att bli en kvantitativ genomgång där frekvenser redogörs för att påvisa hur ofta olika nationella litteraturhistoriska verk omnämns, men det kommer också fokuseras på hur de olika

nationaliteternas verk beskrivs, de diskurser som läromedlet för fram kring olika nationella litteraturhistorier. Frågorna kommer att besvaras utförligt för att i diskussionen analyseras och relateras till den problematisering som komparativ litteraturhistoria utgör i form av en diskursanalys.

För att kunna fånga attityder kring nationalitet, eller vad som kan tänkas vara en attityd kring nationalitet, är diskursanalysen en ypperlig ansats som låter mig se de diskurser och attityder som formerar och skapar föreställningar samt tankar kring bokens skapande av nationalitet. Foucault beskriver diskursen som att den

”[e]rbjuder aktörer utsiktspunkter eller positioner från vilka världen kan betraktas, ställningstaganden göras och handlingar motiveras”⁷

Diskursanalysen kommer inte enbart peka på hur nationalitet beskrivs i *Den levande litteraturen*, utan den kommer också peka på hur det blir möjligt för eleverna att tala om litteratur (Alm, M 2006, s. 12-13).

Resultatet presenteras löpande men är inte fristående från analytiska antaganden, detta ska inte ses som irrelevant tyckande, utan är en helhet som diskursanalysen kräver. Min grundläggande tanke är nämligen att samtliga utsagor och texter beskriver och skapar en verklighet och har ett sanningsanspråk. Däremot är det nödvändigt att jag själv förstår min egen position som medproducent till diskursen; för att en forskare ska kunna förstå och tala om en diskurs krävs det att forskaren också är delaktig i den (Fejes 2009, s.84-85).

Diskursanalysen står dock inte själv, bakom den så finns den kvalitativa textanalysen med vars hjälp det är möjligt att kartlägga och synliggöra diskursen när en politisk text ska analyseras, i det här fallet ett läromedel för litteraturhistoria: *Den levande litteraturen*. Fejes och Thornberg talar om tre olika dimensioner som textanalysen vilar på där jag gör anspråk på den *andra dimensionen*: textens språkliga, litterära och innehållsliga innebörder (Fejes 2009, s. 136-138, 141).

Efter att ha beskrivit olika utländska författare kronologiskt analyserar jag och diskuterar dessa utefter tre skilda kategorier: *Hur västerländska författare presenteras i Den levande*

---

⁷ Citat av Foucault, återgivet i Alm, M 2006 S. 13

litteraturen, Västerlandet och som det beskrivs i Den levande litteraturen och Österlandet och som det beskrivs i Den levande litteraturen, som jag sedan väver in i slutdiskussionen. Ibland kan en författarpresentation vara kombinerad och/eller ingå i en beskrivning av en österländsk eller västerländsk nation och därför förekomma i flera kapitel. Detta görs också för att varje avsnitt ska kunna läsas fristående till viss del och hitta relevant information, tyvärr kan detta skapa en viss redundans och kännas repetitivt för läsaren vilket är oundvikligt. Detta görs också för att slutdiskussionen ska bli så konkret som möjligt och kunna hänvisa till redan etablerade ståndpunkter och slutsatser. I dessa avsnitt refererar jag till undersökningen som redogör för hur Jansson presenterar texten och hänvisar endast till de rubriker där citaten kan återfinnas, citaten i sin helhet återges ej, detta för att undvika redundans och rena upprepningar samt för att skapa en smidigare och mer lättläst text.

Textmassan har även gjort att jag valt att fokusera på det som Said (1993) beskrivit ovan, det faktum att vi definierar oss utifrån den andre. Jag fokuserar på hur Jansson skapar bilden av den andre i förhållande österlandet vilket i sin tur också definierar vad svenskhet inte är. I och med att Jansson skriver boken utifrån att själv vara svensk blir det han beskriver också delaktigt i diskursen kring skapandet av den andre, icke-svenskt, samt skapandet av den andre i förhållande till hur väst presenteras gentemot öst.

3.3 Forskarens diskurs

I en diskursanalys, som jag tidigare nämnt, är det viktigt att forskaren etablerar sin egen ståndpunkt i diskursanalysen. Genom att presentera och diskutera termer som österländsk, västerländsk, utländsk är jag också en deltagare i diskursen som skapar bilden av den andre. Något annat är omöjligt. Detta innebär även att jag själv tvingas avgöra vad som innefattas i termer som västerländskt och österländskt, vilket kan skifta beroende på var i historien vi befinner oss. Detta gör att jag också bidrar till att etablera vad som anses vara västerländskt eller inte samtidigt som jag försöker belysa de problem som dessa begrepp innefattar och skapar.

Genom att ha teorin som tidigare diskuterats som verktyg vid analyserandet och beskrivandet av diskursen samt synliggöra mina egen attityd möjliggör det att jag, trots min delaktighet som medproducent i diskursen, ändå kan förhålla mig till den och ges möjlighet att analysera materialet kritiskt.

3.4 Avgränsning

För att inte textmassan ska bli ohanterlig och för att uppsatsen inte ska bestå av för många sidor citat och referat har jag blivit tvungen att hoppa över vissa författare och vissa epoker. Detta leder till ett källkritiskt problem där jag selektivt väljer ut texter som jag anser vara talande för den rådande diskursen som finns i hela boken. Detta behöver dock inte vara ett problem eftersom jag hoppas att läsaren förstår att en diskurs som förs fram kring vissa författare också blir genomsyrande för hela boken eftersom författaren själv är en del av den diskursen som kommer att presenteras.

Jag har även hoppat över de partier där svensk litteratur tagits upp då det dels är en mindre textmassa men att boken i sin helhet skulle blivit ohanterlig med inkluderandet av den litteraturen.

Diskursen som sådan blir därför inte relevant kring hur eventuell svenskhet skapas, snarare annorlundahet och icke-svenskhet, vilket gör att det i viss mån går att konstatera vad som inte är svenskt, men inte det som konstateras av Jansson att vara svenskt eller nordiskt.

4.1 Presentation av läromedlet *Den levande litteraturen (DLL)*

DLL börjar med ett förord av författaren Ulf Jansson där han förklarar för oss att bokens betoning är de ”tidlösa allmänmänskliga motiven i behandlingen av den äldre litteraturen, bl. a för att underlätta temaläsning kring t.ex. ”hjältar” och ”kärlek”. Tyngdpunkten i DLL, menar Jansson, ligger på modern litteratur och mer specifikt den från 1900-talet i enlighet med vilka nedslag som betonas i kursen Svenska A för gymnasiet.⁸

Här närmar han sig tankarna som Culler (2006, s. 239) för fram kring hur komparativ litteratur ska läsas, nämligen tematiskt med fokus på litteraturen som kulturreproducerande. I kapitelindelningen, som vi kommer se noggrannare i kapitel 5.1, är dock indelningen allt

---

⁸ Efter 2011 års gymnasiereform heter kursen Svenska 1, kursen har dock inte ändrats nämnvärt, ungefär samma beståndsdelar specificeras både i Svenska A för gymnasiet och Svenska 1 för gymnasiet. Med detta vill jag poängtera att boken i den meningen fortfarande är relevant och kommer fortsätta användas så som Jansson uttrycker det.

annat än tematisk, den är kronologisk och med separata kapitel för svensk och nordisk litteratur samt europeisk och amerikansk.

DLL börjar sitt första kapitel, under kapitelrubriken *Antiken* (Jansson 2010:1) med orden

”Vi skall här följa framväxten av grekisk litteratur och kultur, hur de förs vidare inom romarriket och hur de tillslut *kolliderar* med en helt annan föreställningsvärld: den bibliska. I detta möte *formas* en världsbild som sedan dess *helt satt sin prägel på Europa* och kommit att dominera en stor del av världen.” (Samtliga kursiveringar är mina egna, originalstycket är helt kursiverat).

Kollision, formerande, och litteratur som fullständigt präglat Europa sedan den skrivits. Med dessa ord kan vi inte annat än anta att Jansson ansluter sig till tanken om ett intertextuellt tänkande där texter influerat varandra, ingen text är fristående; en text kan inte vara fristående ifall den präglas av och kolliderar med andra texter.

Brodow (2006) visar i sin undersökning hur svensklärare ser på undervisning i litteraturhistoria på gymnasiet: även ifall lärare säger att de vill undervisa tematiskt så hänger kronologin starkt kvar. Frågan är ofta: hur kan vi studera litteraturhistoria ifall vi inte börjar från början? (Brodow 2006, s. 198-199)

5.1 Hur talas det om och hur beskrivs utländska författare och litterära verk i *Den levande litteraturen*?

Nedan kommer jag löpa igenom samtliga kapitel i boken och lyfta fram relevanta och talande aspekter för vad jag anser vara bokens diskurs om nationalitet och identitet samt även lyfta ut de delar där boken kan ses ha en komparativ aspekt i sin diskurs, något som dock redan etablerats i *4.1 Presentation av läromedlet* men som här ytterligare beläggs. Av förklarliga historiska skäl, såsom förekomsten av litteratur eller frånvaron av den kommer också olika epoker ta upp olika plats.

På grund av detta blir det också omöjligt att hitta en diskurs genom att endast fokusera på vissa epoker då en tidsperiod med större tillgängligt material eventuellt kan modifiera denna diskurs eller skapa en större förståelse för den. Samtliga referenser till *Den levande litteraturen* har förkortats till ”DLL” följt av sidnummer.

5.2 Antiken

Under den antika perioden finner vi tre kapitel, nämligen *Grekerna* och *Romarnas rike* samt *Bibeln*. Kapitlet *Grekerna* tar sedvanligt upp och börjar med Homeros och ”också här leker han finurligt med publikens förväntningar [...] han byter helt fräckt ut det [epitetet] mot ett nytt och oväntat.” (DLL s. 10).

Efter att ha beskrivit Illiaden och Odysseen som ett epos där hjältedåd och dygder skildras förklarar Jansson att grekiskt inte bara handlar om hjältar och ”rafflande äventyr” utan även att det inre känslolivet, tankar och upplevelser har sina diktare, och här möter vi Sappho som ”lär ha drivit en internatskola för flickor av god familj och undervisat i poesi, sång och dans.” I Sapphos dikter är kärleken *inte* ”luftig och svärmisk, utan intensivt kroppslig och öppet erotisk.” liksom den europeiska under romantiken, som Jansson säger ansåg att Sapphos var på tok för frispråkig (DLL s. 11).

När vi läser om de tre stora dramatiker får vi veta att ”[O]ckså Sofokles tror på gudar och moral. Även hans gestalter går det illa, när de försöker sätta sig över gudomligt lag.” (DLL s. 15). Det framgår som ett givet att Sofokles tror på gudar och moral, vilken moral detta skulle vara är svårt att säga då Jansson på sidorna innan beskrivit hur varje vår i samtliga grekiska

samhällen mottogs med fester i orgier där även kvinnor fick vara med, Jansson skämtar till det och lägger här till att det just är "[...]av så att säga naturliga skäl." (DLL s. 12).

När det gäller komedier förklarar Jansson att Aristofanes "[...]politiska uppfattning var mycket konservativ, men han var ingen snipig moralist: könsskämt var säkra nummer på den tiden." För i *Lysistrate* står nämligen sexskämten "[...]som spön i backen med utsvultna män och pirriga kvinnor". Jansson fortsätter här och förklarar att pjäsen är allvarlig trots detta genom att "[N]är Lysistrate talar [...] låter hon som en modern fredsaktivist" (DLL s. 19). Det är med dessa ord som Jansson avslutar sitt kapitel och påbörjar *Romarnas rike* med orden att "[R]om är från början bara en stridslysten liten stadsstat". Jansson bringar här upp en bild av en liten ettrig, ännu inte upplyst nation, det skiljer sig starkt från det Grekland vi nyss läst om som diskuterar filosofi och drar vågade sexskämt för Rom är "[I] jämförelse med Grekland [...] en outvecklad bondekultur." (DLL s. 20). Hur de andra delarna av världen ser ut kan vi bara gissa oss till, även om Jansson ger oss en idé för Ovidius, "[...]en utpräglad njutningsmänniska och stadsbo[...]", förvisades nämligen till det som Jansson säger vara "en gudsförgäten håla i det mest avlägsna hörnet av riket, ända borta vid svartahavskusten" (DLL s. 21). Ju längre bort vi kommer från Rom desto värre och gudslösare blir det.

Vergilius "[...] visste att hans stora epos *Aeneiden* (Janssons kurs.) skulle komma att jämföras med Homeros storverk *Illiaden* och *Odysséen*, men han lät sig inte avskräckas." (DLL s. 22). Det är en modig och stor författare vi står inför.

5.3 Bibeln

I nästa Kapitel *Bibeln* förklarar Jansson, men också emotsäger det han tidigare nämnt angående den grekiska kulturen nämligen att den "[...] hyllade förnuft, harmoni och skönhet. Människan kan förklara och förstå den kosmiska ordningen utan att blanda in övernaturliga krafter[...]" han förklarar vidare att "[D]en västerländska civilisationen blir en sammansmältning av grekiskt och kristet." (DLL s. 26). Jansson lyfter här fram en bild där vi går från det harmoniska till något kaosartat, historien leder oss framåt, men enda sättet att ta oss framåt är att återvända till förnuftet.

Gamla testamentet, förklarar Jansson, "[...]är helt och hållet judisk till sin karaktär[...]" (DLL s. 26). Vad som är den judiska karaktären, och vad som saknas för att den ska vara endast lite eller kanske endast mycket och inte helt och hållet *judisk* förklaras aldrig.

5.4 Medeltiden

Det är först under rubriken *Europas medeltid* (DLL s. 33) som vi stöter på länder utöver Rom och Grekland. Under stora delar av kapitlet talar Jansson generellt om Europa och det är först vid Rolandssången som han benämner den som en fransk ”bragdsång”. Vi får veta att det blandas ” [...]ridderliga, kristna och nationella franska ideal[...]” genom sången. (DLL s. 37) Vilka dessa ideal är förklaras inte, inte heller förklaras det hur de skiljer sig från de kristna eller ridderliga som vi får anta att Jansson menar är något av en universalitet i Europa under medeltiden.

Jansson tar även upp den tyska *Nibelungenlied* som dock skiljer sig från *Rolandssången* med att den är ” [...]grymmare, blodigare och inte fullt lika hövisk.”. Vi fortsätter på samma tema med riddardiktningen i Provence riddarborgar belägna i Sydfrankrike som var ”[...]den höviska stilens ”trendsättare”” befolkade av ”förfämlade slottsdamer”.” (DLL s. 37, 39).

Efter den korta turen till Tyskland och den mer brutala diktningen får vi läsa om Norditalien och dess diktning som förklarades att den kunde bli ” [...]lätt insmickrande[...]”. Dock fanns det *undantag* för denna diktning, och den framfördes av Dante Alighieri samt Giovanni Boccaccio och förklaras ha lagt ” [...]grunden till ett italienskt skriftspråk och är på så sätt pionjärer för *all* italiensk litteratur[...]” (DLL s. 42).

Dante, påpekas det, växte upp i republiken Florens och på grund av en exil kunde han bara hämnas genom sina dikter, vilket han ” [...]gjorde med besked”, viktigast för Dante var dock kärleken påpekar Jansson för han var främst en ”kärleksdiktare”. Dantes största verk *Divina Comedia* blir dock ”en spegelbild av det medeltida samhällets hierarkier och principer. Denna bild, menar Jansson, är ”[...]bilderna av en strikt värld, där allt har sin bestämda plats, där varje avvikelse från den ”naturliga ordningen” bestraffas utan nåd.” (DLL s. 43).

1500- och 1600-talen samlas under kapitlet *Renässans och Klassicism*. Under dess första kapitel *Humanism och Renässans* börjar en historisk förklaring till hur det såg ut under den här tiden: ”[I] Norditalien hade fria handelsstäder som Venedig och Genua samlat på sig väldiga rikedomar. Lokala furstar och köpmän smyckade sina städer och bostäder med storstilad konst.” Vad Jansson vill förklara med extravagansen eller excessen verkar vara att många nu hade lite extra tid att ägna sig åt tidsfördriv som litteratur (DLL s. 64). Trots den

historia vi fått om Norditaliens välstånd möter vi nu istället Cervantes under rubriken *Cervantes Spanien*, vi får anta att det inte skiljer sig nämnvärt från Norditalien. Huvudpersonen i Cervantes *Don Quijote de La Mancha* är ”från början [...] en vanlig fattig adelsman på den spanska landsbygden [...]”, vad han är i slutet framgår inte i resten av texten (DLL s. 64-65).

Efter *Cervantes Spanien* förflyttar Jansson oss till det han kallar *Shakespeares England*. På teatern under den här tiden, som Jansson nu väljer att referera till även som ”drottning Elisabeths I England” var det ”[...]viktigt att tillfredsställa *hela* (Janssons kurs.) den blandade publiken och det var därför – tror man – som Shakespeare och en del av hans kollegor ofta växlade mellan högt och lågt i sina dramer: [V]acker kärlekslyrik för åskådarna på sittplats och grova sexskämt och slagsmål så att det stökiga gänget på ståplats skulle hållas på gott humör.” (DLL 66-67).

Från att ha befunnit oss i individuella nationer, bildligt talat, förflyttar Jansson oss till Frankrike under rubriken *Fransk-klassicismen* där han förklarar att man ”[P]recis som i renässansens Italien hade [man] antika verk som förebild. Särskilt beundrade man de grekiska dramatikerna.” Jansson tar upp *Jean Racine* som exempel och förklarar att han ”[...]har hämtat själva historien från Euripides[...]” till sitt drama *Fedra* (DLL s. 72-73). Från Frankrike till:

Molières Frankrike som Jansson benämner nästa rubrik. Efter några motsättningar triumferade slutligen *Molière* ”[...]över de fromma[...]” ty han ”[...]lärde sig mycket av den italienska farsen och commedia dell’arte.” *Molières* karaktär i *Misanthropen* är ”[...]inte entydig. Som typ i den fransk-klassiska komedins porträttsamling [...]” (DLL s. 74-75). Efter *Molière* fördjupar Jansson oss i ytterligare en fransk författare, som vi får anta ingår i *Molières Frankrike: Francois Rabelais*. Han ”[...] driver med parisare som han ogillar [...]” och är ”[...] ett tidigt exempel på en ”folklig” författare i Frankrike.” (DLL s. 76).

5.5 1700-talet Två centrum till upplysningen

Över till 1700-talet och kapitlet *Upplysningen* där ”[D]et är två städer i Europa som blir centrum för upplysningen, London och Paris. Villkoren är mycket olika.” (DLL s. 81). Efter detta poängterande av olikheter hamnar vi under rubriken *England*. Jansson förklarar att

”[M]ånga inom den engelska medelklassen hoppades bli förmögna genom hårt arbete och skötsamhet. Denna arbets- och pliktmoral syns i en del av tidens litteratur, t.ex. i Robinson Crusoe.” (DLL s. 82). Om det är samtlig litteratur eller bara den som skrivs i England framgår inte trots benämningen ”tidens litteratur”. Vi får också veta att *Daniel Defoe* var tvungen att engagera sig ”för de konservativa Tories. Men i själ och hjärta var han frisinnad, vilket visar sig i Robinson Crusoe.” (DLL s. 82). vilket var Janssons paradexempel ovan på plikt- och arbetsmoral. Från England till det Jansson kallar ”kolonialmakten England fungerade romanen som en del av engelsmännens önskebild av sig själva: Robinson var ju ingen förtryckare – han civiliserade blott.” (DLL s. 84). Vi fortsätter i samma tidsanda, det går inte att tolka det annorlunda eftersom inga andra tendenser uppgetts efter tidigare stycke, där Jansson jämför Swift och Voltaire.

Jansson påpekar att Swift ”[...] föddes av engelska föräldrar i Dublin, i den dåvarande engelska kolonin Irland.” dock reste Swift senare till England efter sina studier ”[Ä]ndå blev det för den irländska saken som några av hans mest dräpande satirer skrevs. [...] Men i likhet med andra upplysningsmän, t.ex. Voltaire, använde han sin penna för att bekämpa religiös intolerans och maktmissbruk, liksom de många krigen.” (DLL s. 84-85). Helt olik andra länder, eller Frankrike får vi kanske anta, var ändå inte Swift.

Tidigare nämnda Voltaire, påpekar Jansson, skrev politisk satir vilket han hamnade i Bastiljen för. ”Under en påtvingad exil i England blev han en stor beundrare av upplysningsfilosofin och gjorde sig så småningom till talesman för den franska upplysningen. [...] Han brevväxlade med Katarina av Ryssland och var under några år hovfilosof hos Preussens kung, Fredrik II.” (DLL s. 87). Vilken influens detta kunde ha när han befann sig utanför ”centrum av upplysningen” förklaras inte. Voltaire ”[...] angrep den religiösa intolerans som var så utbredd i hans fosterland. [...] [V]oltaire satte förnuftet före tron på dogmer och religiös vidskepelse. Men den optimism han liksom många upplysningsmän kände blev med tiden allt mer uppblandad med en skeptisk hållning.” Däremot poängteras det, angående en katastrof i Lissabon, att ”[I] likhet med många andra européer reagerade Voltaire med bestörtning.” (DLL s. 88).

5.6 Sekelskiftet mot 1800-talet, Romantiken

Efter ett halvt sekel kommer vi till kapitlet *Romantiken* som börjar vid slutet av 1700-talet där Jansson förklarar att "[N]ågot nytt är på väg att bryta fram i europeisk kultur. Denna nya känslsamhet [...]". (DLL s. 101). Europa eller i alla fall europeisk kultur börjar bli mer känslsam. Detta blir tydligt när vi läser den första rubriken *Förromantiken – en känslsam väg* som delvis är Rousseaus förtjänst, för: "[T]ack vare hans agitatoriska kraft kommer de nya idéerna att slungas ut över hela Europa." (DLL s. 102). Däremot är den första författaren vi möter *James Macpherson* "den skotske skolläraren" som ansåg att "[V]i måste leta oss tillbaka till gångna tider och finna våra rötter där [...] [T]ill beundrarna hörde Tysklands store skald Goethe – och Napoleon." (DLL s. 102-103).

Även en ny värdering av litteraturen uppkom under detta tidevarv enligt Jansson men "[I] alla andra kulturer än den europeiska är det upprepning av det välbekanta som skattas högst. Det finns mästerverk som bara kan efterliknas, aldrig överträffas. Detta är fortfarande uppfattningen i de stora kulturerna i öster och sådan var den också i Europa – före romantiken." (DLL s. 103). Varför upprepning inte längre värderas högst i de mindre kulturerna i öster förklarar inte Jansson, inte heller förklarar han närmare vilka dessa kulturer är, utöver de östra utifrån ett eurocentriskt perspektiv.

Ingen romantik utan Frankrike framgår tydligt när Jansson återkopplar början till rubriken *Rousseau: det känslsamma jaget ty* "[F]ranska revolutionens barrikadkämpar eldades av hans jämlikhetsideal. Han är mannen bakom vår syn på barndom och uppfostran, förälskelse och passion." (DLL s. 104). Kanske var det hans känslsamma jag som gjorde att "[N]är han senare togs till nåder i Paris kände han sig som ett jagat djur och höll sig undan i ett vindskyffe. Där dog han efter några månader, nervsjuk och utfattig." (DLL s. 105). Hans känslsamma jag slogs "för den romantiska kärleken. Hans känslskildringar är mycket intensiva och de lämnar med bred marginal alla tidigare romaner bakom sig. [...] Med sina *Bekännelser* (Janssons kurs.) (utgivna 1782-1789) skapade Rousseau ett självbiografiskt diktverk som blivit en vattendelare inom världslitteraturen." (DLL s. 106). Om Jansson här menar att östkulturerna ingår i denna världslitteratur framkommer inte.

Från Frankrike med eldade barrikadkämpar förflyttar vi oss till Tyskland under rubriken *Goethe och Livets Stadier*. Dock finner vi influenser av även *Rousseau* då Jansson påpekar att "[U]tformning och tankegod hämtade han till stor del från Rousseau [...]" till sin bok *Den*

Unge Werthers Lidanden. Däremot "[...] lät [Goethe] aldrig känslorna få överhanden." Trots den framgång som Jansson ger åt Werther så var det genom lyriken som gav *Goethe* sin berömmelse enligt Jansson ty "[H]an lärde av de folkliga visorna att minska den poetiska utsmyckningen till ett minimum. Känslorna fick inte överhanden heller i lyriken." (DLL s. 110-111).

I ett fördjupningsavsnitt om *Faust* förklarar Jansson att "[M]an kan se Faust som en representant för den moderna tidens europeiska man, besatt av tanken på sina stora utvecklingsprojekt." (DLL s. 113).

För att förstå *Romantiken* går Jansson igenom sex olika grunddrag och "[D]essa sex grunddrag i romantikens föreställningsvärld går igen olika starkt i olika länder och skilda författarskap." (DLL s. 117). Hur dessa skiljer sig åt mellan olika länder och varför och hur författare skiljer sig från sina länders eventuella dragning i denna föreställningsvärld förklarar inte Jansson, kanske är det i nästa kapitel *Tysk romantik* som vi får reda på detta.

Det var nämligen så att "[S]törst genomslag fick de romantiska idéerna i Tyskland." Jansson etablerar även här att "[G]runden för en nation är det gemensamma språket och känslan av att vara något säreget. I Tyskland kom de stora diktarna och filosoferna därför att gå i täten." Denna "känsla" kanske Jansson menar vara folksjäl för närmast kan vi läsa att "[I] sökandet efter en tysk identitet kom idén om *folksjälen* (Janssons kursivering) väl till pass." Denna *folksjäl* som Jansson valt att kursivera i första delen av boken menar att *Johann Gottfried Herder* sa att den "[...] märks bäst i lagar, dikter och berättelser som är så gamla att de inte påverkats av andra folks kultur." (DLL s. 118).

Efter *Tysk Romantik* kommer vi till kapitlet *Romantik på engelska*. Varför det är på engelska och inte *engelskt* framgår inte. Första rubriken sätter Jansson som *Romantiken som uppror: lord Byron* där vi får veta att "Rousseau hade gjort uppror mot både politisk ofrihet och moraliskt tvång. Samma andas barn var den unge adelsmannen George Byron (1788-1824) och hans vän Percy Bysshe Shelley (1792-1822)." (DLL s. 121, namn fetstilt i original).

Under rubriken *Demonen Byron* får vi veta att "[...] den som skrivit så mycket som han gjort måste först och främst ha varit en hårt arbetande författare." I Greklands uppror mot turkarna togs han emot som en frihetshjälte enligt Jansson "[M]en han insjuknade kort efter ankomsten

och dog i brist på kompetent läkarvård.” Däremot återfinns det Jansson väljer att kalla demonisk hjälte ”[...] också hos romanförfattare som systrarna Brontë, Victor Hugo, Honoré de Balzac och många andra.” (DLL s. 122).

Nästa stora författare finner vi under rubriken *Skräcknoveller* och trots att det är *romantik på engelska* förklarar Jansson att ”[P]oe lånar friskt ur engelska och tyska skräckberättelser, men det som där ofta blir billiga effekter [...] är hos Poe verkligt skrämmande.” Vi möter *Poe* även under nästa rubrik *Detektivberättelser* där vi får veta att ”[P]oes sinne för logiskt tänkande slår också igenom i berättelser [...] och detektivberättelsen är född!” (DLL s. 125).

I nästa rubrik möts vi av *Walter Scotts* under rubriken *Scott och den historiska romanen* och här ”skapades den historiska romanen.” ”Walter Scotts (1771-1832) släkt var rotad i de vilda gränstrakterna mellan Skottland och England – The Border”, vi får anta att det var mindre vilt utanför dessa gränstrakter.

5.7 1800-talet Realism och Naturalism

Jansson förklarar under huvudkapitlet *Realism och Naturalism* att ”[U]nder 1800-talet förändras liv och landskap grundligt över stora delar Europa.” och går vidare till att beskriva *Charles Dickens* (DLL s. 135). Jansson konstaterar att ”[H]os Dickens finns inte en enda trovärdig kärleksskildring och dörren till sängkammaren förblir stängd. Hur kan då en sådan författare vara en litterär nyskapare”? Svaret konstateras krasst vara starka och groteska figurer om än ensidiga. Däremot får vi veta att ”Dickens romaner översattes till alla stora kulturspråk i Europa.” (DLL s. 139-141). Vilka dessa språk är anses givet då ingen utveckling kring vilka dessa stora språk är, ges. I ett fördjupningsavsnitt får vi veta att den viktorska perioden var ”[...]en tid av osmaklig dubbelmoral.” den prydhets som anses finnas får dock en förklaring: ”[E]n förklaring till prydhetsen är, att litteraturen noga anpassades efter sin nya masspublik och dess behov [...] [det] måste passa som familjeunderhållning i medelklasshemmen.” (DLL s. 141).

Efter att Jansson gjort en indelning av 1800-talet och dess strömningar förklarar han dock att ”[...] detta är en mycket grov indelning. För det första är årtalen ytterst ungefärliga. Heine reste sig inte nyårsnatten 1830 och sa: ”Jawohl, grabbar, nu måste vi sadla om und Realisten werden!”” (DLL s. 144). Efter denna övning i tyska berättar Jansson att Balzac: ”[I]nnan han

ens fyllt trettio hade denne rivige unge man åstadkommit mer än de flesta gör på en livstid: fyrtio (usla) romaner och astronomiska skulder.” (DLL s. 145).

Under rubriken *Början till en modern människosyn* får vi läsa om hur realismen övergår till naturalismen och ”[D]e nya signalerna kommer, som så ofta tidigare, från Frankrike.” (DLL s. 153). För att befästa detta tar Jansson upp *Flaubert* och förklarar att hans inställning till konsten ”[...] brukar kallas l’art pour l’art [...]” och förklarar att ”[K]ort sagt, han arbetade som en poet.” (DLL s. 158).

Jansson tar upp romaner som *Emile Zola* skrivit och förklarar att ”[D]e gjorde i ett slag Zola till Frankrikes och Europas mest omtalade och läste författare.” (DLL s. 159). Om Jansson vill särskilja Frankrike från resten av Europa framgår inte. En aspekt till hans framgång kan kanske tänkas vara att ”[F]ör att öka kraften i berättelsen fogar Zola in stämningar och bilder ut grekisk mytologi” (DLL s. 161). Jansson utvidgar inte sitt resonemang så vilka stämningar som dessa får oss att känna blir oklart.

Under nästa rubrik fortsätter Jansson på ett tidigare tema vilket syns i rubriken *Tolstoj och den ryska folksjälén. Tolstoys hjältar i Krig och fred* ”[...] är den stora massan av enkla ryska bönder. De är hela tiden närvarande, i krig som fred, de är den ryska nationens hjärta. De lever i misär, men är ändå osjälviska och beredda att offra sig för fosterlandet.” Jansson förtydligar här sitt resonemang genom att säga att ”[K]rig och fred är egentligen ett epos om dem, om den *ryska folksjälén*.” Jansson bemöter inte detta vidare. (DLL s. 163). Efter att ha beskrivit *Dostojevski* och hans verk och levnaden, varav han spenderade en period ”[I] en utkyld cell i St. Petersburgs polishus” (DLL s. 164) vill han ta upp ”*Dostojevskijs betydelse*” för enligt Jansson är det så att: ”[M]ånga har vittnat om hur Dostojevskij skakat om dem, fått dem att se djupare och klarare på livets frågor och att ställa högre kvalitetskrav på den litteratur de läser. Hans inflytande på vår tids litteratur är nog större än någon annan 1800-talsförfattares.” (DLL s. 169).

Från det kalla Ryssland förflyttas vi till Paris och Baudelaire. ”Paris berusar honom och i hans dikter framträder staden som det nya Babylon, lastbarhetens och syndens näste på jorden. Baudelaire har mer än någon annan bidragit till myten om det farliga, förföriska, oemotståndliga Paris. Där väntar de mest skamlösa njutningar och de mest hårresande brott runt nästa gathörn.” (DLL s. 170).

Nu tar Jansson upp något som endast kan beskrivas som en västerländsk identitetskris, efter att vetenskaperna besekrat den kristna världen och med krigsmoln på horisonten, ty de frågar menar Jansson "[...]vilka moraliska värden ska nu vägleda Västerlandet [...] är jakten på pengar det enda livsvärde Västerlandet kan erbjuda människorna?" (DLL s. 173) Jansson avslutar här rubriken som han kallar *Sekelslut och sekelskifte* och öppnar med rubriken *Joseph Conrad: kolonialismens hjärta*. Där finner vi att "[E]ngelsmän i gemen uppfattade gärna sitt imperium som något välgörande för resten av världen. Andra kolonialmakter kunde drivas av egen nytta, men inte "The Queen's England" " (DLL s. 173-174).

Conrad, förklarar Jansson, "[...] var av polsk adelssläkt [...]", först senare "[...] slog han sig ned i England som medelålders invandrare och nybliven författare. Han betraktas som en av det engelska språkets stora stilkonstnärer, trots att det alltså inte var sitt modersmål han skrev på. Som invandrare var han också mycket försiktig i allt han sade om sitt nya hemland." (DLL s. 174). Varför han just som invandrare var mycket försiktig redogör inte Jansson för, vi får anta att det var av rädsla för utvisning eller liknande.

Efter Conrad möter vi "[D]en ryske läkaren och författaren Anton Tjechov" vars "gestalter [...] saknade lust och livsglädje" (DLL s. 176) där han i ett av sina dramer; "[K]örsbärsträdgården skildrar den ryska adelns förfall". Jansson går sedan vidare till annan rysk litteratur och säger att "[I] rysk litteratur hade en rik och fruktbar tradition formats under 1800-talet. Den rymde så olika inslag som Tolstojs breda episka berättelser, Dostojevskijs kartläggning av själens förvillelser och Tjechovs noveller med dess skenbart enkla utsnitt ur vardagen." (DLL s. 178).

Men "[S]om ett skott på detta träd får man räkna Maksim Gorkij [...]" vars berömda karaktär *Aleksej* beskrivs av Jansson med orden: "[...] uppammas särskilt av den kloka och varmhjärtade mormodern. Denna babusjka månar om den lille Aleksej [...]" (DLL s. 178, 180).

5.8 1800-talets Amerika, eller Walt Whitman

Amerika äntrar nu litteraturhistorien med *Walt Whitman* under rubriken *Amerikas röst*, vilket kanske inte är konstigt med tanke på att Jansson nu säger att "[F]örst med Walt Whitman (1819-1892) fick USA en kvalificerad författare som ger röst åt något specifikt amerikanskt." (DLL s. 172). Vad detta specifikt amerikanska är framgår inte klart men vi kan anta att det är det som beskrivs i dikten nedan

"Grupper av nykomna immigranter fylla / skeppsvarvet eller kajen, / När svartingarna hacka i sockerfältet / överblickar uppsyningsmannen dem från sin sadel, / Hornsignalen ljuder i balsalen, herrarna / skynda till sina damer, de / dansande buga sig för varandra, / Ynglingen ligger vaken i sitt vindsrum / med tak av cederträ, han lyss till / det melodiska regnet, / Järven lurar vid bäcken, som ger sitt till- / skott till Huronsjön. --- " (DLL s. 172).

Whitmans vikt kan inte förminskas menar Jansson för "[H]ans inflytande på 1900-talets diktning blev stor, också i Europa. I USA har han påverkat all senare poesi, också folksångare som Woody Guthrie och rockpoeter som Bob Dylan." (DLL s. 173),

5.9 1900-talet, första världskriget, omvälvningarnas decennier

I öppningen till kapitlet *Omvälvningarnas decennier* skriver Jansson att "[F]örsta världskriget förändrar Europa." (DLL s. 227). Varför det inte hade någon påverkan utanför Europa framgår inte. På första sidan förklarar han hur vi i väst såg på oss själva: nämligen att vi "[G]enom västerländsk och klokhet" (DLL s. 228) skulle förbättra världen, inte endast Europa. Under rubriken *Tysk självprövning* förklarar Jansson att: "[O]ckså den gamla europeiska 1800-talskulturen gick i graven" vilket gjorde att författaren "Herman Hesse kritiserade hela den västerländska civilisationen och sökte förebilder för sin livshållning i indisk religion" (DLL s. 229).

Det är dock Thomas Mann som Jansson fokuserar på med förklaringen att han var "[...] en av de sista representanterna för en klassisk europeisk litteraturtradition. Han var både genuin tysk och typisk europé." Kanske är han genuint tysk för att han "[U]nder första världskriget intog en aggressiv tysk hållning [...]" ty "[Han lyckas nästan ensam hålla det kulturarvet vid liv genom nazisttiden" (DLL s. 230).

Jansson beskriver Manns bok *Bergtagen* med orden ”[D]et är en grundlig uppgörelse med nationalistiskt översitteri av tysk och fransk modell.” (DLL s. 231). Hur dessa modeller ser ut eller hur de skiljer sig åt förklarar inte Jansson.

För första gången i DLL stöter vi på indisk kultur, dock omnämnd via förklaringen om Hesse verk *Siddharta*. Jansson förklarar att Hesse ”[...] sökande för honom först till indisk religiös mystik. *Siddharta* är en religiös legend [...] en utvecklingsroman och i europeisk tradition.” (DLL s. 232).

Under rubriken *Psykoanalysen* konstaterar Jansson att ”[P]å litteratur och konst har Freud haft ett större inflytande än någon annan enskild person under 1900-talet.” (DLL s. 234). Om detta innebär att han därmed haft inflytande över andra delar än Europa framgår inte.

Efter en osäkerhet kring vilken nationalitet Proust och Joyce har under rubriken *Romanen förnyas* försvinner en del när Jansson senare tar upp ”tjecken Franz Kafka” och vår osäkerhet över Proust nationalitet tas upp under nästa rubrik: *På resa i minne och medvetande: Marcel Proust*. Jansson förklarar nämligen att Proust ”växte upp i Parissocieteten och ägnade tiden åt salongsliv och litteratur.” (DLL s. 237).

Vi får även veta att Proust tankar och idéer återfinns hos Joyce för ”[N]ågot liknande föresvävade också irländaren James Joyce” (DLL s. 238). En annan ”[E]ngelskspråkig romanförnyare var också Virginia Woolf (1882-1941).” (DLL s. 239). Jansson jämför också de tre nämnda författarna genom att säga att Woolf ”[L]iksom Proust [...] liksom Joyce [...]”. Från jämförelser till en ny författare. Franz Kafka ”[...] var en ovanlig människa [...] som levde hela sitt liv i födelsestaden Prag. [...] han var tyskspråkig och befann sig därför i utkanten av tjeckisk kultur.” (DLL s. 240). Jansson tar upp andra märkligheter med Kafka och påpekar att ”[...] en originell författare är helt följdriktigt. Franz Kafka är naturligtvis djupt präglad av sin personliga situation. Men hans verk är allmängiltiga.” (DLL s. 241).

Ytterligare en amerikan träder fram under rubriken *Det öde landet: en dikt om vår tid*: ”T.S. Eliot (1888-1965) föddes i USA men flyttade till England i unga år.” och med sitt verk *Det öde landet* ”skapade Eliot mellankrigstidens mest omtalade och inflytelserika dikt” (DLL s. 255). En av anledningarna till detta anser Jansson vara att ”[I] dikten skymtar den återuppståndne Kristus, liksom Buddha och de riddare som under medeltiden sökte den heliga

Graal. Genom att nämna Graal anknyter Eliot till forntida fruktbarhetsmyter.” (DLL s. 257). Denna myt, härkomst uppges inte, skulle vara att ”hösten (ses) som gudens död och våren som gudens (och livets) återkomst.” (DLL s. 257).

5.9.1 1900-tal, Kön och jämlikhetsaspekter

Kapitlet *Manligt, kvinnligt, Jämlikt* fokuserar på samma tidsperiod som kapitlet innan med den skillnaden att ”[D]en dominerande sociala stridsfrågan i Västerlandet under 1900-talet gäller jämlikheten [...]” och att ”[...]litteraturen [är] betydelsefull” (DLL s. 271) enligt Jansson.

Den första författare vi möter är Hemingway och vi får veta att ”[...] som jägare ägnade han sig långa perioder åt storvilt i Afrika.” (DLL s. 273). Hur detta påverkade hans skrivande mer än att han skrev om jakt i Afrika diskuterar inte Jansson. Vi får dock veta att Hemingways övertygelse ”[...]ensam är stark[...]” ändrades ”[...] under intryck av depressionen i USA och kampen mot fascismen i Europa [...]” (DLL s. 275), vilka dessa intryck var diskuteras inte verkar vara underförstådda.

Under nästa rubrik, *Malraux: för människans värdighet slåss man*, nämner Jansson flera författare och påpekar att ”[...] några var aktiva i kampen mot västerländsk kapitalism och imperialism.” Just Malraux, påpekar Jansson, ”[...] växte upp i ett förmöget bankirhem i Paris. Som ung kinaresenär hamnade han mitt i de nationella och revolutionära striderna i Kanton och Shanghai. Vad han såg lärde honom att avsky både västerlänningarnas härjningar och de gamla härskande kinesiska klasserna.” (DLL s. 277).

5.10 1945+, efterkrigstid

Efterkrigstiden som är nästa kapitel behandlar åren efter andra världskriget. Jansson kommenterar angående det kalla kriget att ”[T]rots denna terrorbalans kom västvärlden snabbt på fötter och levnadsstandarden nådde aldrig tidigare skådade nivåer.” (DLL s. 301).

Jansson börjar sin första rubrik, *Att bearbeta krigets sår*, med förklaringen att "[I] Tyskland restes gång efter annan skuldfrågan: Hur kunde vi ge nazisterna makten?" Jansson diskuterar vidare att "[N]är landet delats i två stater byggdes i den västra delen ett välmående samhälle [...] särskilt författare i Västtyskland kritiserade hårt alla försök att dölja och förringa det nazistiska förflutna." (DLL s. 302).

Det är kanske därför vi bara stöter på västtyska författare under rubriken *Tyska Samveten*. Jansson menar att "Heinrich Böll (1917-85) blev Västtysklands samvete [...]" och att Günter Grass blev "Tysklands främste och mest inflytelserika författare vid sidan av Böll." ty "1999 fick också han motta Nobelpriset" (DLL s. 303).

Efter Tyskland, eller västtyskland(?), beger vi oss till USA under rubriken *I krigsmaskinen*. Vi får veta av Jansson att "[E]tt vanligt motiv i amerikansk litteratur blev klyftan mellan den enkle soldaten i ledet och krigsmaskinen." däremot för de länder som förlorat kriget "[...] följde en period av självrannsakan [...]" och i Finland "[...] har litteraturen spelat en viktig roll för denna nationella självprövning." (DLL s. 304). Varför just Finland och inte andra länder som Frankrike eller Norge lider av samma självprövning förklarar inte Jansson.

Efter andra världskriget förklarar Jansson att Paris åter blev "[...] kulturens odiskutabla huvudstad och existentialismen filosofin på modet över hela västvärlden." (DLL s. 314). Hur detta skedde konstateras dock enbart med de orden och diskuteras inte vidare.

Från Frankrike till konstaterandet av Jansson att "[A]merikansk ekonomi, politik och kultur dominerades länge av etablissemangen på östkusten" Vi får veta att beatnikarna skrev "[M]ot medelklassens värderingar och strävsamma leverne [...]" (DLL s. 315-316) där Jansson menar att Jack Kerouac var en företrädare för rörelsen och även inspirerade Bob Dylan.

Under rubriken *Några internationella författare* rör vi oss åter ut mot världen. Vi får veta att "[E]fterhand förvandlades Västerlandets samhällen till välfärdssamhällen." och att "[L]atinamerikanska författare som Márques har nog betytt mer för att rikta världsoptionens ögon på sin kontinent än alla FN-resolutioner tillsammans." Trots denna litterära opinionsbildning i "Västerlandet" konstaterar Jansson att "[M]en i välfärdens USA och Västeuropa tog televisionen över det mesta av opinionsbildningen." (DLL s. 343). Vad västerlandet innebär är dock otydligt, tydligt är att det inte innebär Latinamerika, men kanske

Sydamerika. Hur litteraturen kunde ha en sådan influens när tv-mediet var den primära opinionsbildaren diskuteras och förklaras inte heller. Vi får också veta att "[T]ill de vanliga utgåvorna av inarbetade brittiska, amerikanska och franska författarskap kom nu även afrikansk, rysk och latinamerikansk litteratur." (DLL s. 343).

Med dessa ord får vi nu möta den första turkiska författaren Yasar Kemal som var "Turkiets störste författare på 1900-talet, översatt till fyrtio språk." samt att han "är en man av det enkla folket och det är för sina likar han skriver." Han anklagas senare för att försvara förföljda kurder, kanske är det de som är det *enkla folket*, för "han är själv till hälften kurd." detta hanteras dock inte väl för "[D]en turkiska staten skämde ut sig redan på rättegångens första dag [...]" när de frågade ifall han var skrivkunnig (DLL s. 346-347).

Nu återvänder vi till tidigare nämnda Marques och får veta att "[K]ulturen i Latinamerika är framförallt spansk. Men latinamerikanska författare har fört in indianska föreställningar i sina böcker. [...] Den främste företrädaren för denna litteratur är idag colombianen Gabriel García Márquez (f. 1928)." (DLL s. 349). Under rubriken *Macondo – modell för en kontinent* kan vi läsa att "[S]om kollektiv huvudperson fungerar familjen Buendía, dess vilda, destruktiva män och kloka, kämpande kvinnor" En av karaktärerna Ursula "är en imponerande kvinna, en slags urmoder [...]" och benämns längre ner av Jansson direkt som "urmodern Ursula" (DLL s. 350). Detta är inte bara fiktivt, ty: "[B]erättelsen om Macondo är en skildring av en typisk latinamerikansk stad [...] [D]en återger i sammanpressad form hela kontinentens historia." (DLL s. 351). Janssons nästa mening blir ännu mer svårtydlig när han skriver att "[S]amma allmängiltighet har en annan av Márques romaner [...]" (DLL s. 351). Menar Jansson att den är allmängiltig i sin helhet eller endast för den latinamerikanska världen?

Afrika träder även också fram här under rubriken *Soyinka: Afrikas röst* som följs av meningen "[N]är nigerianen Wole Soyinka (f. 1934) fick nobelpriset var det en hel kontinents litteratur som fick sitt erkännande. Att just Soyinka valdes var naturligt. Han skriver på engelska och är därför väl känd, både i och utanför Afrika. Och han var, och är, den ledande afrikanska författaren, den som bäst lyckats fånga det säregna och tragiska i kontinentens situations." Kanske är han också populär också utanför Afrika på grund av att han, som Jansson uttrycker det, "[...] förenar sin västerländska bildning med sitt afrikanska ursprung." Soyinka vill nämligen visa att "[...] människan [kan] förädla sina vilda impulser till insikt och visdom."

Soyinka menar att "[D]et finns en del i varje afrikan som avspeglar tiotusenåriga traditioner – man kan aldrig skilja den nutida afrikanska kulturen från dess mytiska källor [...]" Och Jansson menar att "För en västerländsk läsare är det just den här sidan av Soyinka som är den bästa: det blir som att träda in i något som liknar en fantasivärld." Jansson påpekar att "[H]emmet är västerländskt, bildat, kristet öppet och gästfritt, men inpå knutarna lever med full kraft den urgamla afrikanska föreställningsvärlden med naturväsen och skräckinjagande gudar. Inom honom fanns därför från början såväl det gamla som det nya." och Soyinka påpekar Jansson är "trogen sina afrikanska rötter [...]" och berättar "[...] inte historien på ett modernt språk." (DLL s. 353-354).

5.11 70-talet och framåt eller I Vår Tid

De sista utländska författarna som Jansson tar upp och som diskuteras här är Naipaul och Rushdie.

Jansson börjar med att diskutera V.S. Naipaul och Salman Rushdie genom att konstatera att "[B]åda kommer från delar av det gamla brittiska imperiet, har indiska rötter, skriver på engelska och är numera brittiska medborgare. Men där upphör likheterna." (DLL s. 374) för: "Naipaul kommer från Trinidad i Västindien [...] är uppvuxen på landet i en hinduisk exilkultur [...]" och "[...] som författare är en världsresenär". (DLL s. 374) Vi får veta att "[I] Indien letar Naipaul efter den kulturella egenarten, efter en framstående civilisations stolthet över sin nationella identitet. Det han finner är raka motsatsen: en kaotisk kontinent". Går det att finna denna nationella identitet frågar sig Naipaul genom orden "[O]m detta sedan räcker i en tid av skarpare motsättningar mellan hinduiska och muslimska extremister är en annan fråga." Jansson påpekar att "[D]et som intresserar honom är inte islams arabiska kärnländer utan dess icke-arabiska periferi i Indien, Malaysia och Indonesien." Vi får också veta av Jansson att "[N]aipauls författarskap – noveller, romaner, reportage – är som helhet en slags "bok om världen" [...]" (DLL s. 375).

När vi går över till Rushdie får vi veta att "[H]an stammar från en rik muslimsk familj i Bombay, Indiens mest kosmopolitiska och västerländskt påverkade stad." Jansson förklarar också Rushdies mest omtalade verk med orden "[O]ckså i *Satansverserna* (1988) lovsjunger

han de bastardiska blandformer som uppstår när raser, livsvärldar och kulturer blandas.” För detta ”dömdes han, en brittisk medborgare, till döden av Irans prästerskap i februari 1989.” (DLL s. 376).

6.1 Den genomgripande diskursen som presenteras i *Den Levande Litteraturen*.

Genomgående finner vi tydligt och klart att Jansson använder sig av en syn på litteraturhistorien som komparativ. Inget verk är i sig isolerat utan har påverkat och påverkar andra texter som kommit därefter, därav är det inte märkligt att Jansson börjar sin exposé över litteraturen under antiken.

Redan i början utesluter Jansson vad Sapphos poesi *inte* är och kontrasterar den mot den europeiska. Den bild som Jansson här bygger upp av Grekland etablerar ett land som är amoraliskt och tror på gamla gudar. Han bygger upp en bild av ett land, Grekland, och greker som vulgära men ändå framstående för sin tid gentemot Rom. Världsbilden är alltså eurocentrisk. Precis som Conrad i *Mörkrets hjärta* skapar Jansson här en liknande mörk kontinent, enhetlig med den romerska världsbilden under perioden, ju längre bort vi kommer från Grekland och Rom desto gudlösare och mer barbariskt blir det. Här etableras en bild av det gamla och det nya. Vad saker är och vad de är på väg mot.

6.2 Västerlandet – Orientalism i *Den levande litteraturen*

Genomgående talar Jansson om Västerlandet men aldrig om Österlandet, i samtliga citat benämner han aldrig exakt vad han menar med detta. Vilka länder ingår? Vilka utesluts, och hur kan gränsen vara så pass flytande. En tydlig gräns ligger någonstans vid Kina och Indien som gränisar till Europa och följer hela vägen bort till Amerikas västkust. Kanske inbegrips Hawaii, kanske inte. Jansson verkar förutse att vi vet vad han menar med detta. Det intressanta är inte endast att han använder begreppen öst och väst utan att han direkt säger *Västerlandet*. Han skapar genom detta ord en kulturell gemenskap och nationalitet för samtliga länder som han inbegriper i detta; utan att definiera vilka dessa länder börjar vi

närma oss Saids diskurs kring orientalismen. (Said 1993) Genomgående benämner Jansson vilken nationalitet som författarna har, med ytterst få undantag,

Inte heller förklaras eller diskuteras den kristna kulturen utöver att definiera den grekiska som förnuftshållare och harmonisk. Något som går starkt emot tidigare beskrivningar av den grekiska litteraturen och kulturen med orgier och grova sexskämt. Denna fusion mellan grekiskt och kristet blir den västerländska civilisationen. Att det finns klara och fasta distinktioner mellan olika kulturer framstår som givet när Jansson benämner det gamla testamentet vara judisk utan att diskutera eller förklara vad detta är. Det förblir en motpol mot både det västerländska och österländska.

Genom hela kapitlet *Europas medeltid* (se kap. 5.6) benämns och särskiljs olika typer av litteratur utefter nation. Det problematiska med detta är inte benämningen av litteraturen som fransk eller tysk utan att vi får falla tillbaka till våra egna föreställningar om vad som förutsätts vara respektive nations egenhet och individuella identitet. Något som blir ytterligare problematiskt då den historiska förståelsen för tidsepoken kan vara varierande och i värsta fall obefintlig hos de elever som läser texterna. Luckorna fyller vi i med våra egna idéer om vad som är franskt och tyskt men formeras också utav Janssons beskrivningar och särskiljningar. I den franska sången möter vi ridderlighet, hövskhet, trendsättare och förnåma slottsdamer. Den tyska sången är grym och blodig. När Jansson därav säger att den franska sången har nationella franska ideal kan detta ses som tyska nationella ideal i och med att Jansson väljer att kontrastera dessa mot varandra.

Att detta skulle vara en relevant slutsats blir tydligare när Jansson beskriver den italienska diktningen som insmickrande och Dante som otroligt hämndbenägen. Detta blir ännu mer svårtydigt när Jansson deklarerar att detta la grunden till det italienska skriftspråket samt att de var pionjärer för italiensk litteratur. Det som blir extra problematiskt är att Jansson tidigare förklarat att detta var författare från Norditalien och Dante som var specifikt från stadsstaten, republiken, Florens. På vilka sätt skiljer sig Norditalien, Italien och Florens? Är det egentligen Norditalien vi talar om när vi talar om Italien?

7.1 Hur västerländska författare presenteras i *Den levande litteraturen* (DLL)

När en författare introduceras för läsaren i *Den levande litteraturen* är det första vi får veta i huvudsak var författaren kommer ifrån, hans uppväxt och ifall den skiljer sig från det normala så framgår även detta i ett kortare stycke där Jansson konstaterar deras färdväg. Alternativt finner vi författarna under en kapitelrubrik som tydligt förklarar varifrån författarna härstammar ifrån, vi får också ofta veta hur landets invånare betedde sig och hur de tänkte. Vi får veta att engelsmännens arbets- och plikt moral var unik och även framträder i den litteraturen som skrevs under den perioden, upplysningen. Jansson har tidigare konstaterat att just London och Paris var de två centrum som möjliggjorde denna upplysning och att *villkoren var mycket olika*. (Parisarnas arbets- och plikt moral beskrivs inte utan här fokuserar vi främst på Voltaire. De exakta olikheterna diskuteras inte av Jansson, istället lämnas vi att anta att skillnaden är att London präglas av den stereotypa gentlemannen och Paris av den cyniska hovdramatikern. När Jansson, efter konstaterandet att London och Paris, är de två centrum varifrån upplysningen träder fram, väljer att väva in en irländsk författare förklaras detta dock genast genom att han kanske ändå hade engelska föräldrar och framför allt att han studerade i England. Trots dessa engelska föräldrar och skolgång skrev *ändå* Swift satir angående den engelska kolonin Irland. Kanske var det även detta som gjorde att han använde pennan och inte svärdet för att bekämpa religiös intolerans. (5.6)

Författare omnämns inte enbart efter deras egen nationalitet utan också var de har suttit i exil eller rest. Voltaire befann sig i England, hur detta påverkade honom och hans verk framträder dock inte i texten. Därav blir det ofta en form av autobiografi där hans ursprungliga nationalitet får stå som huvudsaklig inverkan på hans verk. Vi får veta hur engelsmän, fransmän, italienare och tyskar är, men inte hur vistelser, i exil eller andra länder påverkat författarna eller de ämnen som de tog. Det är deras ursprung som spelar viktigast roll, vilket kommer fortsätta vara en tydlig tendens genom resten av DLL.

När Jansson skriver att Voltaire reagerade i bestörtning över en katastrof i Lissabon påpekar han tydligt att det är i likhet med många andra européer som denna bestörtning sker. Varför icke-européer inte reagerade, må det vara på grund av att de inte hade information kring själva händelsen, förklarar inte Jansson. Det kan vara att han vill påpeka att alla inte brydde sig nämnvärt, det fanns de som inte tyckte att händelsen var hemsk nog.

Skolsystem och kulturer skiljer sig världen över och har sina unika egenarter, men när vi står utan kunskap om dessa blir det våra egna tankar och föreställningar kring hur dessa skolsystem och kulturer *kan* se ut som får fylla i luckorna. Därav blir det också problematiskt när Jansson beskriver James Macpherson som den *skotske* skolläraren, hur skiljer sig denna skollärare från den engelska pliktmoraliska skolläraren, det som engelsmännen tidigare benämnts vara, eller den ryske skolläraren? Finns det inget unikt eller speciellt med detta finns det heller ingen anledning att benämna det. En persons yrke och nationalitet skapar endast relevans om det är relaterat till den specifika tid och kulturella situation som den verkar i, vilket Jansson inte ger oss. Vi får istället luta oss tillbaka till de föreställningar vi själva har, eventuellt influerade av *Braveheart*, eller andra populärkulturella verk som försöker återspegla livet på Skottland, för att förstå hur en skotsk skollärare skiljer sig från andra länders lärare.

Molière beskrivs ha lärt sig mycket av den italienska farsen men tillskillnad från den italienska *commedia dell'arte* är hans karaktärer djupa. Och blir även en typ i den franska komedins porträtteringar. Rabelais som även rör sig inom komedin driver med kända parisare vilket anses göra honom till ett tidigt exempel på en folklig författare från Frankrike. Folklig är ett vitt begrepp och innebär att det tilltalar folket, den stora massan, däremot är det otydligt ifall Jansson menar att han även är en folklig författare, ifall det finns något generellt över sättet som en folklig författare skriver på, eller ifall detta är en författare för enkom folket i Frankrike.

Rousseau låter Jansson bli en känslomässig författare, det är han som står bakom vår syn av förälskelse och passion. Han blir också tagen av den aristokratiska nervsjukan och dör. Detta är också en av de få gånger han nämner världslitteraturen när han påpekar att Rousseaus *Bekännelser* blev en vattendelare däri. Trots detta rör vi oss aldrig utanför Europas gränser förens flera kapitel framåt. Goethe däremot lät aldrig dessa känslor få överhanden likt den nervsjuke och emotionellt instabila Rousseau, trots att romantiken fick störst genomslag i Tyskland.

Byron den engelska adelsmannen visar prov på att ha den arbets- och pliktmoral som Jansson tidigare benämnt engelsmännen att besitta. Byron arbetar hårt och Poe är den logiska deckarberättelsens fader, inte heller använder sig Poe av några billiga effekter som Jansson tillskriver de tyska skräckberättelserna. När vi rör oss ut från England norrut stöter vi på

Walter Scott som växte upp i de *vilda gränstrakterna* mot Skottland. Vad det vilda i dessa gränstrakter var förblir oklart, men återigen uppstår det vilda, ociviliserade desto längre vi beger oss ifrån den europeiska civilisationen. Det är svårt att tro att det är engelsmännen som är vilda när Jansson senare beskriver de som pryda. (se kap. 5.6)

Vi fortsätter i engelsk litteraturs fotspår där Dickens litteratur med sin avsaknad av romantiska kärleksskildringar och det som sker innanför sängkammaren förklaras med engelsmännens prydhet som nämndes ovan.

När vi möter den utfrusna och svältfödde Dostojevskij får vi möta den diktande parisaren, som lever i dekadens; ja Baudelaire lever som att han vore i Babylon. Däremot påpekar Jansson att det är just en myt som Baudelaire diktar upp som dock är inspirerade av hans eget liv. Trots att dekadensen och hotet från denna lyfts fram är det den bild som lever kvar.

Jansson väljer att introducera Conrad genom att konstatera att han var av polsk adelssläkt, han genomgår dock en förvandling och blir invandrare i England där han trots att han inte har engelska som modersmål förklaras bli en stilkonstnär av det engelska språket. Jansson förklarar ytterligare att anledningen till att han var försiktig med att vara kritisk mot sitt nya hemland var just på grund av att han var invandrare. De främsta attributen som Conrad tillskrevs är att han inte är engelsk och trots detta ändå lyckats producera fulländade verk. Det är förvisso sant att det är svårt att inte skriva på sitt eget modersmål, men Jansson fokuserar inte på hur han är stilbildande, utan istället för att han är invandrare. (se kap. 5.7)

Om vi undrade vad en *genuin tysk* och *typisk europé* är förklarar Jansson att Thomas Mann förkroppsligar dessa ideal. Det Jansson verkar lyfta fram som dessa ideal är att han hade en tysk aggressiv hållning, höll kulturarvet vid liv under nazisttiden och gjorde upp med nationalistiskt översitteri som det ser ut i den franska och tyska modellen. Tyvärr förklarar aldrig Jansson hur dessa modeller ser ut eller vad som särskiljer tyskt från franskt översitteri. Det Jansson låter stå är att en typisk tysk inte tolererar nationalistiskt översitteri men är aggressiv på ett tyskt sätt.

När Jansson påpekar att Sigmund Freud var den person som haft störst inflytande under 1900-talet på litteratur och konst förblir det inom Europas ramar. Det blir omöjligt att anta att

Jansson från att ha hållit en stadig eurocentrisk behandling av världen plötsligt göra en helomvändning och rikta sig till hela världen. (se kap. 5.9)

7.2 Västerlandet och som det beskrivs i *Den levande litteraturen* (DLL)

Likt allmänhistoriska verk börjar också litteraturhistorien under Antiken och rör sig så sakteligen mot nutiden. Vi får veta att grekerna tror på gudar och moral, Jansson poängterar detta utan att vidare beskriva denna moral och hur den ser ut och hur den skiljer sig från den kristna moral som han senare beskriver. Det kan omöjligt vara den senare kristna moralen för han beskriver att alla samhällen i antika grekland hade vårfester i orgier och på teatern så uppskattade folket burleska och grova skämt. Rom är stridslustet och en outvecklad bondstat, i alla fall till en början. (se kap. 5.2)

Det hedniska försvinner dock från Greklands avbild när bibeln träder in i bilden och kristet och grekiskt blandas för att skapa den västerländska civilisationen som Jansson uttrycker det. Två olika bilder av Grekland framträder här det ena hedniskt med fester där hela städer deltog i orgier och det andra i samband med mötet till det som ska forma den västerländska civilisationen. (se kap. 5.3)

Under medeltiden skapar Jansson en traditionell bild av Europa som ett land fyllt med riddare, hovdamer och hovbarder. Däremot så skiljer sig länderna i Europa åt. När Jansson benämner franska ideal får vi anta att det är höviskheten, den aristokratiska ridderligheten för senare så kontrasterar Jansson frankrikes dikter med de tyska och där finner vi inte den franska höviskheten som tidigare benämnts utan istället ett tyskare och mer rått ideal. Något som spelar väl in på idén om det barbariska och inte lika kultiverade Germanien. Ju längre åt öst vi kommer desto råare blir det. Även om Florens, eller Norditalien (Jansson använder dessa termer något ambivalent och verkar för det mesta vara synonyma), har sina kärleksdikter så var den *insmickrande*, vilket betonar att den inte var äkta likt den, får vi anta, franska höviska diktningen. Trots skillnaderna däremellan och det faktum att Jansson betonar att Divina Comedia var hämnd för oförrätter som Dante ansetts ha begåtts mot honom var Divina Comedia ändå en spegelbild av det medeltida samhället. Det är tydligt att Jansson åsyftar samtliga europeiska länder här, det blir dock problematiskt med vad han direkt menar även fast han försöker specificera det med att säga att det handlar om ”den naturliga ordningen” och att eventuell avvikelse bestraffas och vad Jansson åsyftar med detta vaga begrepp är än

otydligare. Jansson gör vidare utvecklingar kring Norditalien men talar istället om två specifika fria handelsstäder, vilket Italien i princip bestod av under den här perioden, och deklarerar att man, detta nu utöver den insmickrande diktningen, också präglades av extravagans och excess. Varför Jansson väljer att påpeka detta konsumtionsfenomen hos furstar och köpmän i italienska städer framgår inte, det förefaller dock osannolikt att detta skulle vara unikt för Italien. (se kap. 5.4)

Janssons nationella diskurs blir än tydligare när vi rör oss in i 1500- och 1600-talet. Här förkroppsligas nationer utifrån framstående personer. Länderna, dess kultur och identitet, blir sammankopplad till personer som Molière, Shakespeare, drottning Elizabeth och Cervantes. Adliga engelsmän förklaras vara intresserade av vacker kärlekslyrik och de vanliga männen och kvinnorna, liksom de antika grekerna, föredrog grova sexskämt och slagsmål. Häri skapar han inte bara en idé om hur engelsmän är utan också en bild av klass och smak förbunden till klasstillhörighet. I Molières Frankrike, som Jansson benämner det, pågår det en strid där Molière slutligen segrar över de fromma genom den italienska farsen, genom att driva med andra lyckades alltså Molière få med sig folket. Det är dock Rabelais som benämns som den folkliga författaren, en folkig författare i Frankrike. Folklig är ett vitt begrepp och innebär att det tilltalar folket, den stora massan, däremot är det otydligt ifall Jansson menar att han även är en folklig författare; ifall det finns något generellt över sättet som en folklig författare skriver på, eller ifall detta är en författare för enkom folket i Frankrike. (se kap. 5.4)

När Jansson talar om upplysningen säger han att två centrum uppstår, Jansson tycks mena att de är ett par elektriska hubbar som skickar gradvis ström ut till resten av Europa och får ljusen att långsamt tändas en efter en. Vad den olikhet Jansson syftar till är oklart. Han beskriver hur det ser ut i England genom att säga att medelklassen trodde på hårt arbete och skötsamhet vilket också återspeglades i litteraturen. Det var i England som denna arbets- och pliktmoral existerade. Jansson påpekar att det syns i en del av den tidens litteratur, men hur det skulle kunna existera utanför engelsk tidsenlig litteratur förefaller osannolikt när han benämner just denna arbets- och pliktmoral som engelsk. Han förklarar också att just detta verk, Robinson Crusoe symboliserade en önskebild utav hur engelsmännen ville se sig själva. Att uttrycka en viss egenskap hos engelsmännen som önskvärd och inte en annan etablerar han det som något som faktiskt existerade hos engelsmännen. Det var också i exil i England som Voltaire fick upp intresset för upplysningsfilosofin vilket också gjorde honom till talesman för detta i Frankrike. Det nämns även kort att han var i det ryska och preussiska hovet, dock verkar detta inte ha påverkat hans inställning nämnvärt då inget annat utöver hans vistelse omnämns. Det

var dock efter detta som han angrep den religiösa intolerans som Jansson konstaterar existerade i Frankrike. Presentationen som Jansson ger oss skapar ett direktled där Voltaire går från Frankrike till England och därifrån får med sig en filosofi varifrån han lyser upp Ryssland, Preussen och slutligen återvänder till Frankrike. I och med att religiös intolerans inte nämns finnas någon annanstans får vi anta att detta var specifikt för Frankrike. (se kap. 5.4)

Den europeiska kulturen nu omnämnd att inbegripa hela Europa menar Jansson började bli mer känslösamt. Jansson menar vidare att Europa vid den här tidpunkten (romantiken) omvärderade litteraturen. Tidigare ansågs upprepning av det redan kända, tidigare mästerverk, som det högst värderade. Något som Jansson påpekar var och fortsätter vara detsamma i öst. Romantiken verkar förena Europas kulturer i en enhet när Jansson deklarerar att Rousseau är den som står bakom *vår* syn på barndom och uppfostran, förälskelse och passion. Detta uttalande av Jansson tydliggör inte enbart en eurocentrisk världssyn och generalisering utan synliggör också vilka Jansson antar att han skriver för. Européer, svenskar, med bakgrund i den svenska och europeiska kulturen samt säger att andra kulturer än den europeiska inte har samma syn på förälskelse och passion, om inte Jansson menar att det är möjligt för öst att anamma vissa delar av den europeiska kulturen, som han gör *vår* syn av förälskelse och passion, avhängig till i och med sitt tidigare konstaterande av romantikens förändrade värdering av litteratur där österlandet förblev statiskt.

Vi fortsätter att fokusera på Europa i sin helhet där Jansson konstaterar att den tidens europeiska man var den som var besatt av sina stora utvecklingsprojekt likt Faust. Efter att ha sett på Europa i sin helhet förklarar Jansson att de romantiska idéerna fick störst genomslag i Tyskland, Jansson påpekar dock att de romantiska influenserna varierade i styrka genom de olika länderna, vi kan inte annat än anta att Jansson här menar europeiska länder. Att Jansson inte ens bemödar sig att skriva ut att det gäller de europeiska länderna visar endast ytterligare på *Den levande litteraturens* eurocentriska världssyn. Jansson yttrande om att genomslagskraften i Tyskland blev starkast kan bero på att han menar att idén om en folksjäl var det som tog starkast fäste i Tyskland i deras sökande efter en nationell identitet. Det är även i samband med detta som Jansson etablerar för läsaren vad som utgör grunden för en nation: språket och känslan av att vara något säreget. Det är ytterst tveksamt ifall Jansson menar att det är vad som anses vara grunden för en nation under

romantiken, i sitt sammanhang blir det ett allmängiltigt antagande som gäller än idag. (se kap. 5.6)

När Jansson förflyttar sig till England igen är det ett England där vi finner en pryd medelklass som är på jakt efter sund familjeunderhållning. Under 1800-talet menar även Jansson att en modern människosyn börjat introduceras i Europa med realismen och naturalismen med sin startpunkt i Frankrike. Exakt hur denna människosyn skiljer sig från den tidigare utöver den rent litterära aspekten framgår inte.

I Ryssland etablerar Jansson den *ryska* folksjälén som han menar återfinns i Tolstoys verk. De som innehar denna menar Jansson är *enkla* ryska bönder. Jansson bygger vidare på tanken om den enkla människan, det ursprungliga och okonstlade när han påpekar att det just är *enkla* bönder vilket stryker under att det är den vanliga människan som funnits och andats i den rena kulturen. Dessa enkla bönder lever eländigt och i misär men står ändå upp för sitt fosterland och är beredda att offra sig för det.

Ryssland är kallt och hårt, Jansson bygger upp ett land i ständig, kyla, misär och korruption. Bilden av ett kallt Ryssland med bönder i misär, varmhjärtade och stolta, fortsätter när Jansson förklarar att en karaktär uppammas av den kloka och varmhjärtade mormodern, babusjkan. Jansson beskriver här en fiktiv karaktär men väver in typiska ord som vi sammankopplar till ryska språket: det är ingen vanlig mormoder, det är en *babusjka*. Paris är berusande och dekadent, Jansson lyfter däremot fram att myten kring Paris som farligt, oemotståndligt och förföriskt skapats genom diktningen.

Väst befinner sig i en kris vid det här laget menar Jansson. De moraliska värden och världsbild som tidigare funnits slogs i sank hos västlänningar och krävde nu motfrågan vilken moral som västerlandet nu ska leva efter menar Jansson. Världsbilden avses däremot vara den bibliska och inte kulturella för engelsmän uppfattade inte imperialismen och den medföljande kolonisationen som något negativt. Det var något positivt. Hur kolonierna själva uppfattade kolonisationen eller litterära svar kring detta får vi inte läsa om. (se kap. 5.7)

Amerika får företrädas av en författare och han skriver också om det som är *specifikt* amerikanskt. Den dikt som företräder detta amerikanska är afro-amerikaner som arbetar på sockerplantager, slitna flyktingar som anländer och de rika som dansar i balsalarna och de fattiga som i primitiva boningar. Detta diskuteras inte vidare och problematiseras så det specifikt amerikanska under den här tiden förblir ett utsnitt av stereotyper som existerade

under denna period. Amerika såg i mångt och mycket ut som det presenteras i dikten, genom att påtala det som att vara något specifikt amerikanskt görs det dock allmängiltigt och blir den bild vi skapar oss av Amerika utan att något alternativ ställs vid sidan. (se kap. 5.8)

Första världskriget var förödande och förändrade Europa konstaterar Jansson och han förklarar att det var här den gamla europeiska 1800-talskulturen gick i graven. Däremot återfinns vi en *genuin tysk* och *typisk europé* som tog en aggressiv *tysk* hållning under första världskriget: Thomas Mann. Vad som anses vara genuint tyskt förklarar aldrig Jansson utan han tvingar oss istället att återfalla till det som Jansson lägger till i efterhand när han påpekar att han har en *tysk aggressiv* hållning. Han backade inte för något och han stod fast vid sina projekt, att hålla kulturarvet vid liv genom nazisttiden. (se kap. 5.9)

Västvärlden lyckas även övervinna terrorbalansen under efterkrigstiden till andra världskriget och Jansson påpekar att levnadsstandarden nådde nivåer som inte skådats tidigare. När vi kommer in i efterkrigstiden blir begreppet västvärlden ännu svårare att förhålla sig till än tidigare. Det är osannolikt att Jansson nu bakar in de länder som befinner sig under järnridån, vilket han tidigare gjort, vilket blir tydligt när han först benämner Tysklands problem med skuldfrågan för att senare övergå till att behandla västtyska författare. Trots rubriken *Tyska samveten* är det Västtyskland vi befinner oss igenom resten av texten. Det var dock fler länder än Tyskland som förlorade kriget och Jansson förklarar att för de länderna påbörjades en nationell självprövning. Det enda land som nämns i detta och diskuteras är dock Finland. Paris blir återigen huvudstad för kulturen vilket är odiskutabelt enligt Jansson, varför och exakt hur det blev så framgår inte. Kulturen vi talar om här är återigen får vi anta den västerländska. Jansson har varken tagit upp eller diskuterat hur kulturen ser ut utanför väst. (se kap. 5.10)

7.3 Österlandet och som det beskrivs i *Den levande litteraturen (DLL)*

Det är inte ofta vi stöter på beskrivningar av författare eller länder som ligger utanför Europa och Amerika men när de gör det omtalas de ofta utifrån en västerlänning och Jansson gör ibland ingen åtskillnad som gör det tydligt ifall det är han själv eller den han beskriver som har åsikten eller är den som beskriver.

Efter att ha befunnit oss i Grekland och i Rom så får vi veta att framstående dramatikern Ovidius *förpassats* till en *gudsförgäten håla* så långt österut man kan komma ifrån Rom och samtidigt befinna sig inom Roms gränser. Detta är vårt första ”möte” med österlandet. (5.4) Andra gången vi möter österlandet är det också i form av ett icke-nämmande, ett existerande genom att inte nämnas. När en katastrof av oerhörda proportioner inträffar i Lissabon förklarar Jansson att Voltaire reagerade med bestörtning i likhet med många andra européer. Det kan te sig rimligt att informationen kring en katastrof i Europa skulle ha svårigheter att nå ut till länder längre österut, men det förefaller osannolikt, med tanke på den handel som fördes ända till Västindien och Afrika att inga där skulle hört talas om detta eller upprörts. Väst och öst fortsätter att vara uppdelade utan att dela några större angelägenheter, utöver Västs involvering i Öst. (se kap. 5.5)

Jansson väljer att beskriva hur de romantiska idéerna sprider sig över Europa och blir mer känslösamt, inte lika hårt och kallt. Han förklarar även att ny litteratur som inte grundar sig i de gamla antika mästerverken blir den litteratur som värderas högst. Tron på att mästerverk bara kan efterliknas och inte överträffas övergavs av väst, Jansson förklarar att i alla andra kulturer än den europeiska är det också den som skattas högst och att det fortfarande är så än idag i de stora kulturerna i öster. Varför Jansson väljer att säga att det enbart är de större kulturerna blir tvetydigt, han kan dels mena att det faktiskt är så att de mindre kulturerna faktiskt inte har samma syn men också försöka sig på en brasklapp med tanke på att det kanske inte är så i *alla stora kulturer* i öst. Vilka är de stora kulturerna? Vad har förhindrat *alla stora kulturer i öst* från att anpassa sig till detta ideal som Jansson målar upp, något nytt och spännande som européerna anammat men som öst inte riktigt förstått sig på. Det är tydligt att österlandet fortsätter vara det som väst inte är hur annars kan den europeiska romantiken vara olik alla stora kulturer i öst? När Jansson då beskriver den europeiska mannen som den stora ingenjören, förnyaren, tänkaren, geniet, allt det vi associerar till en man besatt av sina stora utvecklingsprojekt. Européerna blickar framåt, förnyar. Öst gör det inte. Österlandet fortsätter att vara bakåtsträvande och återges än en gång genom att Jansson förklarar att Byron dog i Grekland på grund av brist av kompetent läkarvård efter att han beslutat sig för att slåss i grekernas uppror mot turkarna. Detta visar på den ambivalens som begreppet öst och väst samt även europeisk kultur innebär. Gränserna är fluktuerande beroende på vilka länder som för tillfället innehar den kulturella dominansen, rätten att tillskriva ett land eller kultur som den andre. (se kap. 5.6)

Grekland har gått från att vara en dominerande kultur till att bli något man hämtar stämning och dess mytologi ifrån. (se kap. 5.7)

När Jansson tar upp första världskriget talar Jansson endast om att det förändrade Europa. Genom resten av texten är det också Europa som diskuteras samt T.S. Eliot som får företräda Amerika. På grund av att Jansson inte ens omnämner resten av världen, där stora delar utöver Europa var delaktiga skapar han en bild av Europa som isolerat. Utan ytterligare kunskap kring första världskriget blir det omöjligt att anta att det sträckte sig utanför Europas gränser. Direkt eller indirekt. Ett av de största krigen i världshistorien lämnar inte ett märke hos resten av världen. Det är också här vi finner det första omnämmandet av indisk kultur, detta görs dock i förbifarten genom att konstatera att Herman Hesse sökte förebilder för en ny livshållning i den indiska religiösa mystiken och legenden om Siddharta. (se kap. 5.9)

Under kapitlet *Manligt, kvinnligt, jämlikt* finner vi två referenser till österlandet. där vi får veta att Västerlandets stora sociala stridsfråga var jämlikheten. Jansson gör här likt tidigare en generalisering, men skapar även en otydlighet kring exakt vad det är som lämpas in i termen Västerlandet, samtidigt som han klargör att detta inte var en social stridsfråga i Österlandet. Afrika omnämns kort genom att förklara att Hemingway jagade där och att det influerade honom till att skriva om jakt. Det är det vilda Afrika som får stå i förgrunden, huruvida Hemingway upplevde något av afrikansk kultur eller hur det kommer sig att det bara var den stora jakten som inspirerade honom förblir osagt av Jansson.

Även en tur in i Kina hinns med, även här som inspirationskälla för en europé. Malraux förklaras som *kinaresenär* lära sig avsky de härjningar som västerlänningar förde i Kina men också att avsky de gamla härskande kinesiska klasserna. Jansson förklarar inte dessa klasser och varför han lärde sig att avsky dessa och låter det stå som en självklarhet. Den kinesiska kulturen mystifieras ytterligare av Jansson genom att använda sig av begreppet *kinaresenär* som kan ställas i kontrast till det enklare begreppet *resenär*. Den unge europén Malraux likt Herman Hesse blir förundrad över det märkliga men tillskillnad från tidigare Hesse förvandlas denna förundran till avsky. (se kap. 5.9.1)

När Jansson diskuterar efterkrigstiden är det återigen som att endast Europa blivit berört. När Jansson talar om att länder som förlorat i kriget talar han specifikt om Finland, andra världskriget blir i *Den Levande Litteraturen* en västerländsk angelägenhet.

Efter konstaterandet av Jansson att Västerlandet förvandlats till välfärdssamhällen stöter vi på den första Latinamerikanska författaren Márques. Under en period där Västerlandets (Jansson väljer här att säga USA och Västeuropa dock ser jag ingen anledning att byta från det begrepp som han inledde stycket med och som åsyftar till samma sak) opinionsbildning övertogs av TV:n konstaterar han att Márques litteratur var det som troligtvis fick ögonen att rikta sig mot de förhållanden som rådde i Latinamerika. I en och samma mening där han lyfter upp Márques betydelse sänker han den samtidigt. Jansson förklarar förtroligt att den kultur som existerar i Latinamerika är spansk *men* de väver också in indianska *föreställningar* i sina böcker. Den latinamerikanska kulturen är mer primal än den spanska dock, även utan indianska föreställningar. Efter att ha etablerat att författaren Macondo beskriver den faktiska situationen i Latinamerika förklarar Jansson att män är *vilda, destruktiva* och kvinnorna *kloka* och *kämpandes*. Vi finner här en slags *urmoder*, en kvinna som inte går att finna annat än i den ädla ociviliserade vildmarken. Jansson poängterar att de beskrivningar av samhället som Macondo ger är allmängiltiga. Det är osannolikt att Jansson menar något annat än att den är allmängiltig för *Latinamerika*, något annat blir omöjligt när han etablerat dess särskiljande från västerländsk kultur.

Turkiets störste författare är också den som skriver för det *enkla folket*. Samtidigt som den största författaren skriver för det Jansson kallar hans likar, det *enkla folket*, skämmer den turkiska staten ut sig.

För Afrikas världsdel får en nigerian vara röst. Anledningen till detta är naturligt enligt Jansson, dels för att Soyinka vunnit nobelpriset men också för att han skriver på engelska vilket gör honom inte bara känd utomlands men också i Afrika. Det kanske också är för att han har västerländsk utbildning och till detta tillsätter sitt afrikanska ursprung som Jansson uttrycker det. Trots Soyinkas förmåga att fånga det säregna och tragiska i hela Afrikas situation, påstår Jansson, är det inte detta som uppskattas hos den västerländska läsaren, det är den mystik som kan skönjas i hans litteratur, Jansson menar att det är som att stiga in i en fantasivärld. Jansson påpekar att vi i Soyinkas litteratur finner det typiska västerländska hemmet, kristet och gästfritt och utanför detta finner vi det onormala, fantastiska, afrikanska naturväsen och *skräckinjagande* gudar. Jansson väljer också att påpeka att Soyinka är trogen sina afrikanska rötter och inte krånglar till språket, det är inte modernt. (se kap. 5.10)

När vi närmar oss Indien och hur det beskrivs sker det genom indier själva, däremot är båda brittiska medborgare. Efter att Jansson klargjort att både Rushdie och Naipaul båda har flera likheter och är en del av det engelska språket och brittiska imperiet men med indiska rötter avslutar han med att säga att det är där deras likheter slutar. Naipaul vill finna Indiens kulturella egenart, dess stolthet, men Jansson påpekar att han istället finner en kontinent i kaos. Dessa böcker som han skriver kring detta, menar Jansson, är en bok om världen. Denna värld som Naipaul skriver om är den arabiska periferin och motsättningar mellan islam och hindu, hur detta blir en bok om världen förklarar inte Jansson.

Även Rushdie skriver om den muslimska världen och Jansson förklarar att han stammar från just en rik muslimsk familj i Mumbai. Något som Jansson väljer att påpeka är Indiens mest västerländskt påverkade stad och en Kosmopol. För att ytterligare förtydliga den västerländska kopplingen förklarar Jansson, något absurt, att Rushdie också dömdes för sitt verk *Satansverserna* till döden av Irans prästerskap trots sitt brittiska medborgarskap. (se kap. 5.11)

8.1 Avslutning

Genom undersökningens gång och redovisningen över hur Ulf Jansson diskuterar och porträtterar olika länders litteratur och författare har jag påpekat och diskuterat hur vi ska tolka den diskurs som Jansson befinner sig i och förmedlar.

Janssons etablerar redan i början av *Den levande litteraturen* (DLL) att ingen litterär text är fristående och han jämför ofta verk med varandra och nämner dess influenser.

Litteraturhistoria är oerhört svårt, om inte omöjligt att skriva utan att relatera det till hur samhället såg ut under den givna perioden som verket behandlas. För att förstå ett verks betydelse eller inflytande är det också ofta viktigt att förstå historia.

Genomgående talar Jansson om Västerlandet men aldrig om Österlandet, i samtliga citat benämner han aldrig exakt vad han menar med detta. Vilka länder ingår? Vilka utesluts, och hur kan gränsen vara så pass flytande. En tydlig gräns ligger någonstans vid Kina och Indien som gränsar till Europa och följer hela vägen bort till Amerikas västkust. Kanske inbegrips Hawaii, kanske inte. Jansson verkar förutse att vi vet vad han menar med detta. Det

intressanta är inte endast att han använder begreppen öst och väst utan att han direkt säger *Västerlandet*. Han skapar genom detta ord en kulturell gemenskap och nationalitet för samtliga länder som han inbegriper i detta; utan att definiera vilka dessa länder börjar vi närma oss Saids diskurs kring orientalismen. (Said 1993) Genomgående benämner Jansson vilken nationalitet som författarna har, med ytterst få undantag,

Inte heller förklaras eller diskuteras den kristna kulturen utöver att definiera den grekiska som förnuftshållare och harmonisk. Något som går starkt emot tidigare beskrivningar av den grekiska litteraturen och kulturen med orgier och grova sexskämt. Denna fusion mellan grekiskt och kristet blir den västerländska civilisationen. Att det finns klara och fasta distinktioner mellan olika kulturer framstår som givet när Jansson benämner det gamla testamentet vara judisk utan att diskutera eller förklara vad detta är. Det förblir en motpol mot både det västerländska och österländska.

Genom hela kapitlet *Europas medeltid* (se kap. 5.6) benämns och särskiljs olika typer av litteratur utefter nation. Det problematiska med detta är inte benämningen av litteraturen som fransk eller tysk utan att vi får falla tillbaka till våra egna föreställningar om vad som förutsätts vara respektive nations egenhet och individuella identitet. Något som blir ytterligare problematiskt då den historiska förståelsen för tidsepoken kan vara varierande och i värsta fall obefintlig hos de elever som läser texterna. Luckorna fyller vi i med våra egna idéer om vad som är franskt och tyskt men formeras också utav Janssons beskrivningar och särskiljningar. I den franska sången möter vi ridderlighet, höviskhet, trendsättare och förnäma slottsdamer. Den tyska sången är grym och blodig. När Jansson därav säger att den franska sången har nationella franska ideal kan detta ses som tyska nationella ideal i och med att Jansson väljer att kontrastera dessa mot varandra.

Det måste däremot påpekas att DLL troligtvis inte läses från pärm till pärm av eleverna som har det i sin kurs, vilket innebär att de troligtvis inte kommer stöta på samtliga exempel som jag tagit upp. Däremot framgår det tydligt genom hela boken att en stark eurocentrism genomtränger hela boken, något som också är vanligt när litteraturhistoria behandlas i Europa.

När det icke-västerländska eller icke-europeiska omnämns bedöms och värderas det utifrån en västerländsk synvinkel där det österländska främmandegörs, blir till en annanhet. Vid större händelser som första eller andra världskriget omnämns knappt världen utanför Europa när

Jansson diskuterar dess effekter, inte ens när ord som *världen* eller *allmängiltig* används så inkluderas icke-västerländska kulturer.

När öst benämns är det i relation till hur det skiljer sig från Väst. Det är vilt, bakåtsträvande, icke-jämlikt eller vagt definierat med ord som *de stora österländska kulturerna* utan att det precisera eller utvecklas.

Där västerländska kulturen ofta får avspegla individuella nationer finner vi att individuella nationer i öst får avspegla hela kontinenter. Ju längre bort vi kommer från de stora kulturerna i Europa och Amerika desto mer längre bort kommer vi från civilisationen liksom när Jansson förklarar att Ovidius förpassas till en gudsförgäten håla långt bort från Rom.

Detta gör det omöjligt för eleverna att se det allmänmänskliga som kursplanen beskriver samt kunna vidareutveckla sina kunskaper om internationella författarskap och sätta in dessa i ett sammanhang.

För att en nationell litteraturhistoria inte ska skapa en generell ”tyskhet”, ”engelskhet” eller ”annanhet” måste övriga faktorer som påverkat litteraturen göras giltiga, litteraturen måste sättas in i dess direkta faktiska geografiska närpolitiska miljö. Det är svårt att förstå hur diaspora-litteratur⁹ som skrivits i exil i England skiljer sig från den som skrivits i Sverige eller USA. Det kan till och med vara så att det är viss typ av litteratur som har mer gemensamt med varandra än sin egen nationalitet, kanske är den starkaste faktorn just att litteraturen skrivits i exil. Kanske är det inte författarens nationalitet som är det primära när den ska jämföras med annan litteratur. Enda sättet att ta reda på detta är att förhålla oss till en interkulturell komparativ litteraturhistoria där vi ställer litteraturen inom sina egna kulturella referensramar och inte inom dess egen nations gränser. Endast genom att göra detta kan vi svara på frågan om vad som är nationell litteratur, samt dess relevans och hur vi ska komparera den samt hur vi också ska hålla oss undan att fånga den i skapandet av en imaginär nationell identitet. (Veit 2008, s. 416-417, Roshwald 2006, s. 30-31)

DLL skapar inte bara föreställningar om öst utan också föreställningar om genuina tyskar, engelsmän, greker och amerikaner samt vad som utgör en sann europé. Det är av den anledningen som ACLA också förordar att litteraturhistorien måste få ett bredare

---

⁹ Diaspora-litteratur är den litteratur som skrivits i exil, exempel på detta är politiska flyktingar eller minoriteter som riskerar repressalier från staten ifall de skriver på sitt eget språk eller hanterar vissa ämnen i sitt hemland.

internationellt perspektiv och behandlas tematiskt likt Culler och Veit beskriver för att undvika dessa stereotyper och skapandet av godtyckliga och imaginära nationella identiteter.

Även om DLL faktiskt presenterar det som *skolverket* efterlyser, nämligen att få kunskap ”om centrala svenska och internationella skönlitterära verk och författarskap samt förmåga att sätta in dessa i ett sammanhang”¹⁰ skapas ett problem i att de centrala verk som efterlyses förvisso är internationella men presenterade på ett sätt att de skapar en bild över hur nationer ser ut och stereotyper och generaliseringar över flera kulturer samt främmandegör icke-västerländska kulturer.

Det går även att konstatera att DLL möjliggör att eleverna ”utvecklar förmåga att använda skönlitteratur och andra typer av texter samt film och andra medier som källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar”¹¹. Detta är dock som tidigare konstaterats konstruerade bilder av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar. Ofta finner vi oss också fångade i diskursen om att beskriva den andre som något annorlunda oss, västerlänningar. Vi finner också en stor diskrepans mellan verk skrivna av västerländska och österländska författare.

Forskning som utgår från officiella politiska dokument måste också ha ett kritiskt förhållningssätt till dessa. Kursplaner är något som en lärare måste förhålla sig till och följa i sin undervisning, däremot är det också viktigt att inte ta för givet att det som tas upp är objektiva sanningar, däremot med anspråk på sanningen. Dokumenten är och förblir fångade i en tid av specifika samhällsliga och politiska värderingar vilket gör att de kommer att förändras. I det här fallet kan vi däremot konstatera att de generella mål som jag återgivit från skolverkets kursplan i Svenska för gymnasiet överrensstämmer med forskning på området inom litteraturhistoria och klingar väl i tid med tankegångarna på en mer interkulturell komparativ litteraturhistoria, något som är än viktigare i dagens mångkulturella skola.

Detta blir än mer problematiskt när vi kan visa att DLL faktiskt lever upp till de förväntningar som skolverket har medans den samtidigt levererar tveksamma föreställningar kring olika

---

¹⁰ Ämne Svenska Gymnasiet, Skolverket, http://www.skolverket.se/forskola_och_skola/gymnasieutbildning/2.2954/amnesplaner_och_kurser_for_gymnasieskolan_2011/subject.htm;jsessionid=01138ADDE6D2501091177561516545F5?subjectCode=SVE

¹¹ Ibid.

nationaliteter och är fångad i en anda av orientalism och skapandet av den andre som något annorlunda oss själva (likt beskrivet ovan).

Det finns ett stort problem med att använda ett litteraturhistoriskt verk som är starkt eurocentriskt och antar att den talar till andra med samma kulturella referensram. Dagens elevsammansättning är sällan homogen där vi alla innehar samma kulturella referensramar eller anser oss tillhöra den grupp som verket talar till, vilket gör DLL problematisk att använda.

8.2 Förslag på vidare forskning

I genomläsningen av *Den levande litteraturen* (DLL) har flera nya frågor uppkommit som skulle vara intressant att studera vidare. När Jansson beskriver vissa perioder och nationaliteter kan vi se en tendens till beskrivande av klass. Jansson förklarar hur olika samhällsklasser hade det samt hur de tänkte och agerade. Vilken syn på klass är det som Jansson egentligen förmedlar?

Det behöver även utforskas hur den svenska och nordiska litteraturen förmedlas och hur den beskrivs. Vilken hänsyn tar Jansson till den mångkulturella skola som existerar idag och hur tas dessa idéer som beskrivs i DLL emot av eleverna. Hur avläser eleverna den diskurs som presenteras och hur förhåller de sig till den?

Även jämförelser mellan separata läromedel skulle vara intressant för att få ett bredare perspektiv över vilka diskurser som presenteras för elever i skolan idag. Mer intressant skulle vara för den språkbegåvade att jämföra läromedelslitteratur från Asien, mellanöstern och vår egen för att se hur de beskriver litteratur och vilka problem det finns med att skapa en litteraturhistoria som inte är fångad innanför sin egen nations gränser. För den riktigt ambitiösa skulle ett intersektionalistiskt perspektiv kunna anläggas för att kartlägga ännu djupare hur identitet skapas och formeras i läromedelslitteratur.

Jag hoppas att mer forskning bedrivs inom detta område, som idag är relativt utforskat. Det behövs. Det är viktigt att kartlägga olika identitetsfaktorer och hur de medverkar till att skapa inte bara vår egen identitet utan även hjälper oss att skapa bilden av den Andre. Jag hoppas att

jag genom detta arbete, trots dess blygsamma omfattning och perspektiv, ändå kunnat ge inspiration åt andra studenter att forska kring detta område men också att jag kanske hjälpt till med att kunna ge dem som ger sig in på detta område en viss hjälp med teoriansknytning som behöver breddas, fördjupas och utvecklas.

Vid pennan

Fredrik Melin 24/1-12

9.1 Källor och litteraturlista

Alm, M (2006) *Nationell kraft och motkraft – en diskursanalys av konflikten kring SwePol Link*. Linköping: Tema Teknik och social förändring.

Bergström, S & Elleström L (2004) *Litteraturhistoriens grundbegrepp*. (ort ej nämnd): Studentlitteratur

Bhaba, H (2006) *Att minnas Fanon i; Globaliseringens kulturer* (red: Eriksson, H m.fl.) Falun: Doxa

Bloom, H (2000) *Den västerländska kanon*. Stockholm: Symposion

Brink, L (1992) *Gymnasiets litterära kanon – urval och värderingar*. Uppsala: Uppsala universitet

Brodow, B. Rininsland, K (2005) *Att arbeta med skönlitteratur i skolan – praktik och teori*. Lund: Studentlitteratur

Culler, J (1997) *Literary Theory – A very short introduction*. New York: Oxford University Press inc.

Culler, J (2006) *Comparative Literature, at Last i; Comparative literature in an age of globalization* (red: Saussy, H.) Baltimore: The Johns Hopkins University Press

Fejes, A. Thornberg, R (red.) (2009) *Handbok I kvalitativ analys*. Stockholm: Liber

Frankelius, P. & Rosén, C.G. (1993). *Företaget & omvärlden: handbok i strategisk information*. Malmö: Liber-Hermods.

Helen S. (2008) *Från vildmark till gröna ängar – receptionsanalyser av läsning i åttonde klass*. Uppsala: Makadam

Roshwald, A. (2006) *The endurance of nationalism*. Cambridge: University Press

Said, W. E. (1993) *Orientalism*. Stockholm: Ordfront

Stier, J (2004) *Kulturmöten – en introduktion till interkulturella studier*. Lund: Studentlitteratur

Veit, F. W. (2008) *Globalization and literary history, or rethinking comparative literary history – globally i*; *New Literary History*, Volume 39, number 3. Johns Hopkins University Press

9.2 Primärkälla

Jansson, U. (2010 2:a upplagan) *Den levande litteraturen*. Stockholm: Liber

9.3 Elektroniska källor

Johansson, Monica (2006). *Teaching mathematics with textbooks: a classroom and curricular perspective*. Diss. (sammanfattning) Luleå: Luleå tekniska univ., 2006. S. 21[Elektronisk]
Tillgänglig: <http://epubl.ltu.se/1402-1544/2006/23/LTU-DT-0623-SE.pdf> (20112-01-04)

Rosén, M. (2008) Manligt, kvinnligt, jämlikt? - En genusanalys av läromedlet *Den levande litteraturen* [Elektronisk] Tillgänglig: <http://lnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:206494> (2011-11-19)

Sivesind et al. (2003) i; Johansson, M (2006). *Teaching mathematics with textbooks: a classroom and curricular perspective*. Diss. Luleå: Luleå tekniska univ., 2006. [Elektronisk]
Tillgänglig: <http://epubl.ltu.se/1402-1544/2006/23/LTU-DT-0623-SE.pdf> (20112-01-04)